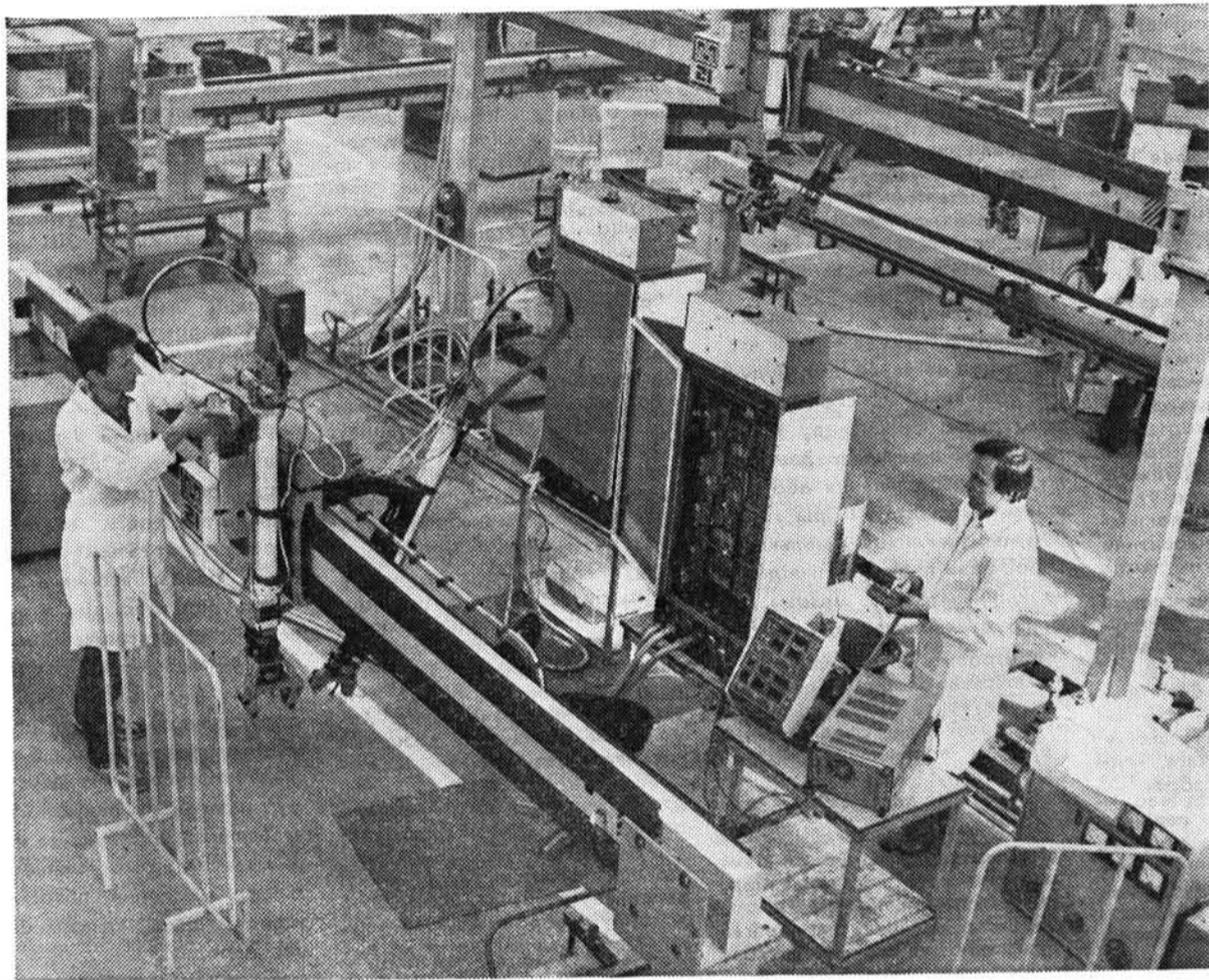

Голас Радзімы

№ 4 (1988)
23 студзеня 1986 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫНІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

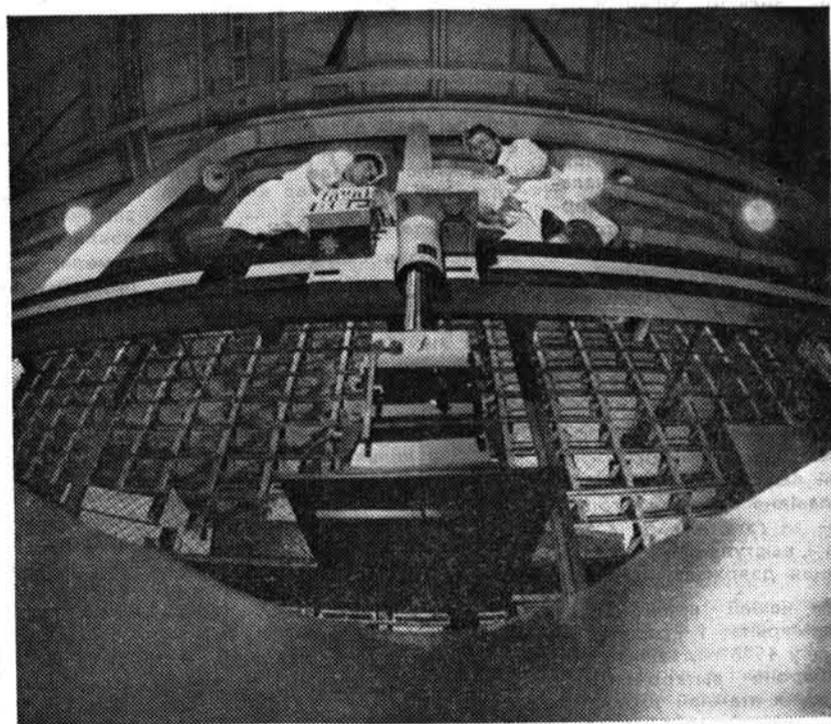

Да 1990 года ўзровень аўтаматызацыі вытворчасці прыкладна ў 2 разы — такая задача стаіць перад эканомікай нашай краіны. Вырашэнне яе ў многім будзе залежаць ад стварэння і ўкаранення гібкіх вытворчых сістэм (ГВС). Гэта сінтэз дасягненняў аўтаматыкі, электронікі і робата-тэхнікі. Зараз у краіне налічваецца прыкладна 50 ГВС, у 1990 годзе іх будзе 1 800. І што характэрна, з'яўленне робатаў, аўтаматызаваных вытворчых ліній не выклікае беспрацоўя. Многія рабочыя, якія ўступаюць месца машыне, праходзяць спецыяльную падрыхтоўку за дзяржаўны кошт, пасля чаго становяцца кваліфікаванымі аператарамі аўтаматычных ліній. Іншыя пераводзяцца на тыя ўчасткі вытворчасці, дзе патрабуюцца іх веды і вопыт.

Адна з арганізацый, дзе ствараюцца прамысловыя роботы і гібкія вытворчыя сістэмы, — мінскае навукова-вытворчае аб'яднанне «Гранат». Дарчы будзе сказаць, што працуе тут пераважна моладзь.

НА ЗДЫМКАХ: на ўчастку зборкі маніпулятараў; аператар ЭВМ Ірына КАВАЛЕВІЧ; у зале ЭВМ участка аўтаматызаванага праектавання; інжынер-канструктар Ігар ВІТКОЎСКІ і Сяргей КАНАШЭНКА займаюцца наладкай робатаў.

Фота У. ПІТЧАНКІ і А. СЯНЦОВА.

ЗАЯВА

Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова

Пачаў адлічваць свае дні новы, 1986 год. Гэта будзе важны, можна сказаць, паваротны год у гісторыі Савецкай дзяржавы, год XXVII з'езда КПСС. З'езд вызначыць галоўныя рубяжы палітычнага, сацыяльна-эканамічнага і духоўнага развіцця савецкага грамадства аж да наступнага тысячагоддзя. Ён прыме праграму паскарэння нашага мірнага будаўніцтва.

Усе намаганні КПСС накіроўваюцца на тое, каб забяспечыць далейшае паляпшэнне жыцця савецкага народа.

Патрэбна пералом да лепшага і на міжнароднай арэне. Яго чакаюць, яго патрабуюць народы Савецкага Саюза, народы ўсяго свету.

Зыходзячы з гэтага, у самым пачатку новага года Палітбюро ЦК КПСС і Савецкі ўрад прынялі рашэнне аб рашэнні буйных, прынцыповага характару знешнепалітычных акцый. Іх сэнс — у максімальнай ступені садзейнічаць паляпшэнню міжнароднай абстаноўкі. Яны прадывіваюць неабходнасцю пераадолець негатывы, канфрантацыйныя тэндэнцыі, якія нарасталі ў апошнія гады, расчысціць шляхі да згортвання гонкі ядзерных узбраенняў на Зямлі і яе прадухілення ў космасе, агульнага змяшэння ваеннай небяспекі, станаўлення давер'я ў якасці неад'емнага кампанента адносін паміж дзяржавамі.

I.

Галоўная з гэтых акцый — канкрэтная, разлічаная на дакладна вызначаны перыяд часу праграма поўнай ліквідацыі ядзернай зброі ва ўсім свеце.

Савецкі Саюз прапануе, дзейнічаючы пазтапна і паслядоўна, ажыццявіць і завяршыць працэс вызвалення зямлі ад ядзернай зброі на працягу бліжэйшых 15 гадоў, да канца цяперашняга стагоддзя.

XX стагоддзе падарыла чалавецтву энергію атома. Але гэта вялікая заваёва розуму можа стаць для людзей зброяй самазнічэння.

Ці можна вырашыць гэту супярэчнасць? Мы перакананы, што так. Знайсці эфектыўныя шляхі ліквідацыі ядзернай зброі — палітычная задача, калі ўзяцца за яе вырашэнне неадкладна.

Савецкі Саюз прапануе пачаць з 1986 года ажыццяўленне праграмы вызвалення чалавецтва ад страху перад ядзернай катастрофай. І тое, што гэты год аб'яўлен ААН Міжнародным годам міру, служыць дадатковым палітычным і маральным стымулам. Тут патрабуюцца стаць вышэй нацыянальнага эгаізму, тактычных разлікаў, спрэчак і разладаў, значэнне якіх мізэрнае ў параўнанні з захаваннем галоўнай каштоўнасці — міру, надзейнай будучыні. Энергія атома павінна служыць толькі міру — за гэта нязменна выступала і выступае наша сацыялістычная дзяржава.

Іменна нашай краіне належыць прыярэты і ў пастаноўцы яшчэ ў 1946 годзе пытання аб забароне вытворчасці і прымянення атамнай зброі, і ў выкарыстанні ядзернай энергіі ў мірных мэтах на карысць чалавецтва.

Як практычна ўяўляе сабе сёння Савецкі Саюз парадак скарачэння ядзерных узбраенняў — як носьбітаў, так і боезарадаў — аж да поўнай іх ліквідацыі? У сумарным выглядзе нашы прапановы зводзяцца да наступнага.

Першы этап. На працягу 5—8 гадоў СССР і ЗША ўдвая скарачаюць ядзерныя ўзбраенні, якія дасягаюць тэрыторыі адзін аднаго. На такіх носьбітах, што застаюцца ў іх, захоўваюцца не больш чым па 6 000 зарадаў.

Само сабой зразумела, што такое скарачэнне магчыма толькі пры ўзаемнай адмове СССР і ЗША ад стварэння, выпрабавання і разгортвання ударных касмічных узбраенняў. Як не раз папярэджваў Савецкі Саюз, стварэнне ударнай касмічнай зброі перакрэсліць надзеі на скарачэнне ядзерных узбраенняў на зямлі.

На першым этапе дасягаецца і рэалізуецца рашэнне аб поўнай ліквідацыі ракет сярэдняй дальнасці СССР і ЗША ў еўрапейскай зоне — як балістычных, так і крылатых — у якасці першага кроку на шляху вызвалення еўрапейскага кантынента ад ядзернай зброі.

Пры гэтым ЗША павінны ўзяць абавязальства не пастаўляць свае стратэгічныя ракеты і ракеты сярэдняй дальнасці іншым краінам, а Англія і Францыя — не нарошчваюць свае адпаведныя ядзерныя ўзбраенні.

З самага пачатку неабходна, каб СССР і ЗША дамовіліся аб спыненні любых ядзерных выбухаў і звярнуліся да іншых дзяржаў з заклікам магчыма хутчэй далучыцца да такога мараторыя.

І калі першы этап ядзернага раззбраення датычыць СССР і ЗША, то гэта таму, што іменна яны павінны паказаць прыклад іншым ядзерным дзяржавамі. Аб гэтым намі з усёй адкрытасцю было заяўлена прэзідэнту ЗША Р. Рэйгану ў час сустрэчы ў Жэневе.

Другі этап. На гэтым этапе, які павінен пачацца не пазней 1990 года і працягвацца 5—7 гадоў, да ядзернага раззбраення пачынаюць падключацца астатнія ядзерныя дзяржавы. Спачатку яны ўзялі б абавязальства замарозіць усе свае ядзерныя ўзбраенні, а таксама не мець іх на тэрыторыях іншых краін.

СССР і ЗША ў гэты перыяд працягваюць скарачэнні, аб якіх яны дагаварыліся на першым этапе, а таксама ажыццяўляюць далейшыя меры па ліквідацыі сваіх ядзерных узбраенняў сярэдняй дальнасці і замарожваюць свае тактычныя ядзерныя сродкі.

Пасля таго, як СССР і ЗША заканчваюць скарачэнне на 50 працэнтаў сваіх адпаведных узбраенняў на другім этапе, робіцца яшчэ адзін радыкальны крок — усімі ядзернымі дзяржавамі ліквідуецца тактычная ядзерная зброя, гэта значыць сродкі з дальнасцю (радыусам дзеяння) да 1 000 км.

На гэтым жа этапе савецка-амерыканская дагаворнасць аб забароне на ударныя касмічныя ўзбраенні павінна была б стаць шматбаковай, з абавязковым удзелам у ёй вядучых прамысловых дзяржаў.

Усе ядзерныя дзяржавы спынілі б выпрабаванні ядзернай зброі.

на стварэнне нядзерных узбраенняў, заснаваных на новых фізічных прынцыпах, якія па сваіх паражаючых здольнасцях набліжаюцца да ядзерных або іншых сродкаў масавага знішчэння.

Трэці этап пачынаецца не пазней 1995 года, у ходзе якога завяршаецца ліквідацыя ўсіх ядзерных узбраенняў, што яшчэ засталіся. Да канца 1999 года на зямлі больш не застаецца ядзернай зброі. Выпрацоўваюцца ўніверсальная дагаворнасць аб тым, каб гэта зброя больш ніколі не адраджалася.

Маецца на ўвазе, што будуць распрацаваны спецыяльныя працэдурны знішчэння ядзернай зброі, а таксама дэмантаж, пераабсталявання або знішчэння носьбітаў. Пры гэтым будуць узгадняцца колькасць зброі, якая падлягае ліквідацыі на кожным этапе, месцы, дзе яна будзе знішчацца, і да т. п.

Кантроль за знішчальнасцю і абмяжоўваемымі ўзбраеннямі ажыццяўляўся б як нацыянальнымі тэхнічнымі сродкамі, так і шляхам інспекцый на месцах. СССР гатовы дагаворвацца аб любых іншых дадатковых мерах кантролю.

Прыняцце прапануемай намі праграмы ядзернага раззбраення, бяспрэчна, зрабіла б дабратворны ўплыў на перагаворы, якія вядуцца на двухбаковых і шматбаковых форумах. Яна вызначала б дакладна акрэсленыя маршруты і арыенціры, устаўляла б канкрэтыя тэрміны для дасягнення дагаворнасцей і іх рэалізацыі, надавала б перагаворам мэтанакіраванасць. Тым самым была б пераламана небяспечная тэндэнцыя, калі тэмпы гонкі ўзбраенняў апыраджваюць рэзультатыўнасць перагавораў.

Такім чынам, мы прапануем уступіць у трэцяе тысячагоддзе без ядзернай зброі на аснове ўзаемапрыемальных і строга кантралюемых дагаворнасцей. Калі адміністрацыя Злучаных Штатаў, як яна не раз заяўляла, прыхільная да мэты ліквідацыі ядзернай зброі поўнасцю і ўсюды, ёй прадастаўляецца практычная магчымасць заняцца гэтым на справе. Замест таго, каб траціць бліжэйшыя 10—15 гадоў на стварэнне новай вельмі небяспечнай для чалавецтва зброі ў космасе, якая нібыта прызначана для таго, каб зрабіць ядзерныя ўзбраенні непатрэбнымі, ці не разумней узяцца за знішчэнне саміх гэтых узбраенняў — і ў канчатковым выніку звесці іх да нуля? Савецкі Саюз, паўтараю, прапаноўвае іменна такі шлях.

Савецкі Саюз звяртаецца з заклікам да ўсіх народаў і дзяржаў, у першую чаргу, зразумела, ядзерных, падтрымаць праграму ліквідацыі да 2000 года ядзернай зброі. Для любога непрадугатага чалавека зусім відавочна, што ў выніку ажыццяўлення такой праграмы ніхто не прайграе, а ў выйгрышы застаюцца ўсе. Размова ідзе аб праблеме агульначалавечага значэння, і вырашаць яе можна і трэба толькі разам. І чым хутчэй гэта праграма будзе пераводзіцца на мову практычных спраў, тым больш бяспечным стане жыццё на нашай планеце.

II.

Кіруючыся гэтым жа падыходам і імкненнем зрабіць яшчэ адзін практычны крок у кантэксце праграмы ядзерна-

га раззбраення, Савецкі Саюз прыняў важнае рашэнне.

Мы прадоўжваем на тры месяцы свой аднабаковы мараторый на любыя ядзерныя выбухі, тэрмін якога закончыўся 31 снежня 1985 г. Такі мараторый будзе дзейнічаць і далей, калі ЗША, у сваю чаргу, таксама спыняць ядзерныя выпрабаванні. Мы яшчэ раз прапануем Злучаным Штатам далучыцца да гэтага пачынення, значэнне якога відавочнае літаральна для ўсіх у свеце.

Ясна, што прыняцц нам такое рашэнне было далёка не проста. Савецкі Саюз не можа бясконца праяўляць аднабаковую стрыманасць у адносінах да ядзерных выпрабаванняў. Але занадта вялікія стаўкі, высокая мера адказнасці, каб мы не выпрабавалі ўсе магчымасці для ўздзеяння сілай прыкладу на пазіцыю іншых.

Усе спецыялісты, вучоныя, палітыкі, ваенныя сыходзяцца на тым, што спыненне выпрабаванняў сапраўды надзейна перакрывае каналы ўдасканалення ядзернай зброі. А гэта задача — першачарговая. Адно толькі скарачэнне ядзерных арсеналаў без забароны на выпрабаванні ядзернай зброі не дае выхад з дылемы ядзернай пагрозы, бо мадэрнізуецца астатняя частка, захоўваюцца магчымасць ствараць усё больш вытанчаную і смяротную ядзерную зброю, аправацаць яе новыя разнавіднасці на выпрабавальных палігонах.

Значыць, спыненне выпрабаванняў — гэта практычны крок да ліквідацыі ядзерных узбраенняў.

Хачу загадзя сказаць наступнае. Магчымыя спасылкі на кантроль, які на перашкоду для ўстанаўлення мараторыя на ядзерныя выбухі, не маюць ніякіх падстаў. Мы заяўляем з усёй пэўнасцю — кантроль для нас не праблема. Калі ЗША пойдуць на спыненне на ўзаемнай аснове ўсіх ядзерных выбухаў, належны кантроль за захаваннем мараторыя будзе поўнасцю забяспечаны нацыянальнымі тэхнічнымі сродкамі, а таксама з дапамогай міжнародных працэдур — у неабходных выпадках і з інспекцыяй на месцах. Мы запрашаем ЗША дагаварыцца аб гэтым.

СССР рашуча за тое, каб мараторый стаў двухбаковай, а потым і шматбаковай акцыяй. Мы таксама за тое, каб аднавіць трохбаковы (з удзелам СССР, ЗША і Англіі) перагаворы аб поўнай і ўсеагульнай забароне выпрабаванняў ядзернай зброі. Гэта можна было б зрабіць неадкладна, ужо ў гэтым месяцы. Гатовы мы і да таго, каб без прамаўджання пачаць шматбаковы перагаворы аб забароне выпрабаванняў у рамках жэнеўскай канферэнцыі па раззбраенню, у якіх прынялі б удзел усе ядзерныя дзяржавы.

Маладыя незалежныя краіны прапануюць правесці кансультацыі з мэтай распаўсюдзіць дзеянне Маскоўскага дагавора 1963 года аб забароне выпрабаванняў ядзернай зброі ў атмасферы, у касмічнай прасторы і пад вадай цяпер і на не ахопленыя гэтым дагаворам падземныя выпрабаванні. Савецкі Саюз згодзен і з гэтым.

З лета мінулага года мы заклікаем Злучаныя Штаты пераняць наш прыклад — спыніць ядзерныя выбухі. Вашынгтон да цяперашняга часу яшчэ не зрабіў гэтага насуперак пратэстам і патрабаванням грамад-

скасці, волі большасці дзяржаў свету. Узрываючы ўсё новыя ядзерныя ўстройства, амерыканскі бок працягвае пагною за нязбытнай марай аб ваеннай перавазе. Гэта — бясплённая і небяспечная палітыка. Палітыка, недастойная таго ўзроўню цывілізацыі, якога дасягнула сучаснае грамадства.

З прычыны адсутнасці станоўчай рэакцыі ад ЗША савецкі бок меў поўнае права пачынаючы ўжо з 1 студзеня 1986 г. аднавіць ядзерныя выпрабаванні. Калі прытрымлівацца прывычнай «логікі» гонкі ўзбраенняў, так, відаць, і трэба было б зрабіць.

Але ўся справа ў тым, што іменна такую, з дазволу сказаць, логіку трэба рашуча ламаць. Мы робім яшчэ адну спробу ў гэтым напрамку. Інакш працэс ваеннага саперніцтва ператворыцца ў лавіну, калі ўсякі кантроль над развіццём падзей стаў бы немагчымым. Падпарадкоўваць сябе стыхіі ядзернай гонкі недапушчальна. Гэта значыла б дзейнічаць насуперак голасу розуму, чалавечаму пачуццю самазахавання. Патрабуюцца новыя, смелыя падыходы, новае палітычнае мысленне, абвостранае ўсведамленне адказнасці за лёс народаў.

У амерыканскай адміністрацыі зноў ёсць дадатковы час, каб узважыць нашы прапановы аб спыненні ядзерных выбухаў і даць на іх пазітыўны адказ. Іменна такой рэакцыі будучы чакаць ад Вашынгтона ўсюды ў свеце.

Савецкі Саюз звяртаецца з заклікам да прэзідэнта і кангрэса ЗША, да амерыканскага народа. Магчымыя спыніць працэс удасканалення ядзерных узбраенняў і адпрацоўкі новых такіх узбраенняў ёсць. Яна не павінна быць упушчана. Савецкія прапановы ставяць СССР і ЗША ў роўнае становішча. У іх няма спроб пераігрышы або абыграць другі бок. Мы прапануем стаць на шлях разумных адказных рашэнняў.

III.

Для рэалізацыі праграмы скарачэння і ліквідацыі ядзерных арсеналаў патрабуюцца прывесці ў рух усю існуючую сістэму перагавораў, забяспечыць максімальна высокі каэфіцыент карыснага дзеяння механізмаў раззбраення.

Гэтымі днямі ў Жэневе аднаўляюцца савецка-амерыканскія перагаворы па ядзерных і касмічных узбраеннях. У час сустрэчы з прэзідэнтам Р. Рэйганам у Жэневе ў лістападзе мінулага года ў нас была шчырая размова па ўсяму кругу праблем, якія з'яўляюцца прадметам гэтых перагавораў, гэта значыць па космасе, па стратэгічных наступальных узбраеннях, па ядзерных сродках сярэдняй дальнасці. Было вырашана паскорыць перагаворы, і гэта дагаворнасць не можа застацца дэкларацыяй.

Савецкая дэлегацыя ў Жэневе будзе мець указанне весці справу ў строгай адпаведнасці з гэтай дагаворнасцю. Мы чакаем такога ж канструктыўнага падыходу ад амерыканскага боку, перш за ўсё ў пытанні космаса. Космас павінен быць захаваны мірным, там не па-

ЗАЯВА

Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова

[Заканчэнне.
Пачатак на 2-й стар.]

IV.

Савецкі Саюз лічыць зусім рэальнай задачу поўнаасцю ліквідаваць яшчэ ў гэтым стагоддзі і такую варварскую зброю масавага знішчэння, як хімічная.

На перагаворах па хімічнай зброі, якія вядуцца ў рамках жэнеўскай канферэнцыі па раззбраенню, у апошні час намеціўся пэўны рух наперад. Аднак заягнулiся гэтыя перагаворы недапушчальна. Мы за тое, каб інтэнсіфікаваць перагаворы па заключэнню эфектыўнай і даступнай для кантролю міжнароднай канвенцыі аб забароне хімічнай зброі і знішчэнні існуючых запасаў такой зброі, як аб гэтым было дамоўлена з прэзідэнтам ЗША Р. Рэйганам у Жэневе.

У справе забароны хімічнай зброі, як і ў іншых пытаннях раззбраення, ад усіх удзельнікаў перагавораў патрабуецца свежы погляд на рэчы. Хачу з усёй пэўнасцю падкрэсліць, што Савецкі Саюз стаіць за хутчэйшую поўную ліквідацыю гэтай зброі і самой прамысловай базы для яе вырабу. Мы гатовы забяспечыць свечасовае аб'яўленне месцазнаходжанняў прадпрыемстваў па вытворчасці хімічнай зброі і спыненне яе вытворчасці, пачаць выпрацоўку працэдур па знішчэнню адпаведнай вытворчай базы, а таксама пачаць, у хуткім часе пасля ўступлення канвенцыі ў сілу, ліквідацыю запасаў хімічнай зброі. Прычым усё гэта ажыццяўлялася б пад строгім кантролем, уключаючы міжнародныя правяркі на месцах.

Радыкальнаму вырашэнню праблемы садзейнічалі б і некаторыя прамежкавыя крокі. Напрыклад, можна было б дамовіцца на шматбаковай аснове аб перадачы хімічнай зброі каму б там ні было і аб яе неразмязчэнні на тэрыторыі іншых дзяржаў. Што датычыць Савецкага Саюза, то ён заўсёды строга прытрымліваўся гэтых прынцыпаў у сваёй практычнай палітыцы. Мы заклікаем іншыя дзяржавы пераймаць гэты прыклад і праўляць такую ж стрыманасць.

V.

Разам з ліквідацыяй з арсеналаў дзяржаў зброі масавага знішчэння Савецкі Саюз прануе, каб прадметам узгодненых скарачэнняў сталі звычайныя ўзбраенні і ўзброеныя сілы.

Сігналам пачатку руху ў гэтым напрамку магла б стаць дагаворанасць на венскіх перагаворах. Цяпер нібы вырысоўваюцца контуры магчымага рашэння аб скарачэнні савецкіх і амерыканскіх войск і наступным замарожванні ўзроўню ўзброеных сіл процістаячых адна адной групавак у цэнтры Еўропы. Савецкі Саюз, нашы саюзнікі па Варшаўскаму Дагавору поўнаасцю прыйсці да поспеху на венскіх перагаворах. Калі І другі бок сапраўды імкнецца да гэтага, то 1986 год мог бы стаць вяхой і для перагавораў у Вене. Мы зыходзім з таго, што магчымае дагаворанасць аб скарачэнні войск запатрабуе, натуральна, разумнага кантролю. І мы да гэтага гатовы. Што датычыць выканання абавязальства аб замарожванні колькасці войск, то ў дапаўненне да нацыянальных тэхнічных сродкаў можна

было б устанавіць пастаянна дзеючыя пункты кантролю за ўваходам у зону скарачэння якіх бы там ні было воінскіх кантынентаў.

Цяпер аб такім важным форуме, як стаггольмская Канферэнцыя па мерах умацавання давер'я, бяспекі і раззбраення ў Еўропе. Яна заклікана забяспечыць стварэнне бар'ераў на шляху прымянення сілы і скрытай падрыхтоўкі да вайны — няхай гэта будзе на сушы, на моры або ў паветры. Магчымасці для гэтага абзначыліся.

На нашу думку, асабліва ў цяперашняй абстаноўцы трэба знізіць узровень колькасці войск, што ўдзельнічаюць у буйных ваенных вучэннях, аб якіх неабходна паведамляць у адпаведнасці з хельсінкскім Заключным актам.

Настала пара эфектыўна ўзяцца і за развязку нявырашаных праблем на канферэнцыі. Найбольш вузкае месца там, як вядома, — пытанне аб паведамленнях, якія датычаць буйных вучэнняў сухапутных войск, флоту і авіяцыі. Зразумела, гэта — сур'ёзныя праблемы, і вырашаць іх трэба грунтоўна, у інтарэсах павышэння давер'я ў Еўропе. Але калі не ўдасца пакуль вырашыць іх у комплексе, то чаму б не пашукаць іх вырашэння па частках. Скажам, дагаворыцца цяпер аб паведамленнях аб буйных вучэннях сухапутных войск і ваенна-паветраных сіл, а пытанне аб ваенна-марской дзейнасці перанесці на наступны этап канферэнцыі.

Зусім не выпадкова, што значная частка новых савецкіх ініцыятыў непасрэдна звернута да Еўропы. На яе долю пры ажыццяўленні крутога павароту на карысць палітыкі міру магла б выпасці асобая місія. Гэта місія — новабудоўля разрадкі.

Еўропа мае для гэтага неабходны, нярэдка унікальны гістарычны вопыт. Дастаткова ўспомніць, што агульнымі намаганнямі еўрапейцаў, ЗША і Канады быў выпрацаваны хельсінкскі Заключны акт. Калі патрэбны канкрэтны і адчувальны прыклад новага мыслення і палітычнай псіхалогіі ў падыходзе да праблем міру, супрацоўніцтва і міжнароднага давер'я, то ім і можа ў многім служыць гэты гістарычны дакумент.

VI.

Для Савецкага Саюза як адной з буйнейшых азіяцкіх дзяржаў забяспечэнне бяспекі ў Азіі мае жыццёва важнае значэнне. Савецкая праграма ліквідацыі да канца цяперашняга стагоддзя ядзернай і хімічнай зброі сугучная настроям народаў азіяцкага кантынента, для якіх праблемы міру і бяспекі стаяць не менш востра, чым для народаў Еўропы. Як не ўспомніць тут аб тым, што Японія, яе гарады Хірасіма і Нагасакі сталі ахвярамі ядзерных бамбардзіровак, а В'етнам — аб'ектам прымянення хімічнай зброі.

Мы высока цэнім тыя канструктыўныя ініцыятывы, з якімі выступаюць сацыялістычныя краіны Азіі, Індыя, іншыя ўдзельнікі руху недалучэння. Вялікае значэнне мы надаём таму, што абедзве размешча-

ныя на азіяцкім кантыненце ядзерныя дзяржавы — СССР і КНР — узялі на сябе абавязальства не прымяняць ядзернай зброі першымі.

Рэалізацыя нашай праграмы карэнным чынам змяніла б абстаноўку ў Азіі, збавіла б народы і гэтай часткі зямнога шара ад страху перад ядзернай і хімічнай пагрозай, узяла б бяспеку ў гэтым рэгіёне на якасна новую ступень.

Нашу праграму мы разглядаем як уклад у сумесны з усімі краінамі Азіі пошук агульнага комплекснага падыходу да фарміравання сістэмы бяспечнага і трывалага міру на гэтым кантыненце.

VII.

Нашы новыя прапановы адрасуюцца ўсяму свету. Пераход да актыўных крокаў па спыненню гонкі ўзбраенняў і іх скарачэнню з'яўляецца неабходнай перадумовай і для вырашэння глабальных праблем, якія ўсё больш абстраюцца, — раззбраення асяроддзя пражывання чалавека, неабходнасці адшукавання новых крыніц энергіі, барацьбы з эканамічнай адсталасцю, голадам і хваробамі. На змену навізанаму мілітарызмам прынцыпу — узбраенне замест развіцця павінен прыйсці адваротны парадок рэчаў — раззбраенне для развіцця. Пятля трываласці даўгу, якая душыць цяпер дзесяткі краін і цэлыя кантыненты, — гэта прама вынік гонкі ўзбраенняў. Больш двухсот п'яцідзсяткі мільярдаў долараў, штогод выягваемых з маладых незалежных дзяржаў, — гэта сума, якая практычна супадае з размерамі гіганцкага ваеннага бюджэту ЗША. І па сутнасці сваёй супадзенне гэта далёка не выпадковае.

Савецкі Саюз за тое, каб кожная мера абмежавання і скарачэння ўзбраенняў, кожны крок на шляху вызвалення ад ядзернай зброі не толькі неслі народам больш бяспекі, але і дазвалялі выдзеліць больш сродкаў для паляпшэння ўмоў жыцця людзей. Не выпадкова, што народы, якія імкнуцца выйсці з адсталасці і дасягнуць узроўню высокаразвітых прамысловых краін, звязваюць перспектывы вызвалення ад вымотваючай іх эканоміку даўгавой залежнасці ад імперыялізму з абмежаваннем і ліквідацыяй узбраенняў, скарачэннем ваенных расходаў, пераключэннем рэсурсаў на мэты сацыяльнага і эканамічнага развіцця. Гэта тэма, несумненна, зойме важнейшае месца ў ходзе маючай адбыцца гэтым летам міжнароднай канферэнцыі па раззбраенню і развіццю ў Парыжы.

Савецкі Саюз супраць таго, каб ажыццяўленне мер у галіне раззбраення ставілася ў залежнасць ад так званых рэгіянальных канфліктаў. За гэтым скрываецца як нежаданне ісці па шляху раззбраення, так і імкненне навізаваць суверэнным народам чужую ім волю, такія парадкі, якія дазвалялі б падтрымліваць глыбока несправядлівы ўмовы існавання адных краін за кошт другіх, выкарыстання іх прыродных, людскіх і духоўных рэсурсаў у эгаістычных, імперскіх мэтах асобных дзяржаў або агрэйўных групавак. Савецкі Саюз выступае і будзе выступаць супраць гэтага. Ён быў і будзе паслядоўным прыхільнікам

свабоды народаў, міру, бяспекі, умацавання міжнароднага правапарадку. Яго мэта — не раздуванне рэгіянальных канфліктаў, а іх ліквідацыя калектыўнымі намаганнямі на справядлівых асновах, і чым хутчэй, тым лепш.

У нашы дні няма недахопу ў заявах аб прыхільнасці да справы міру. У чым адчуваецца недахоп, дык гэта ў канкрэтных справах, накіраваных на ўмацаванне яго асноў. Вельмі часта за міралюбівымі словамі скрываецца палітыка падрыхтоўкі вайны, стаўка на сілу, каб знікла тое новае, што жыццёворна афарбоўвае сёння міжнародныя адносіны, — «дух Жэневы». Справа не абмяжоўваецца заявамі. Ажыццяўляюцца дзеянні, яўна разлічаныя на падаграванне варожасці і недавер'я, на адраджэнне антыпода разрадкі — абстаноўкі канфрантацыі.

Мы адхіляем такі вобраз дзеянняў і мыслення. Мы хочам, каб 1986 год стаў не проста мірным годам, а дазволіў бы завяршыць XX стагоддзе пад знакам міру і ядзернага раззбраення. Прапануем намі комплекс новых знешнепалітычных ініцыятыў разлічан на тое, каб чалавецтва сустрэла 2000-ы год пад мірным небам і космасам, каб яно не ведала страху перад ядзернай, хімічнай або любой іншай пагрозай знішчэння і было цвёрда ўпэўнена ва ўласным выжыванні і прадаўжэнні роду чалавечага.

Праводзімыя цяпер Савецкім Саюзам новыя, расушыя акцыі ў абарону міру і аздаравлення ўсёй міжнароднай абстаноўкі ёсць выражэнне плоці і духу нашай унутранай і знешняй палітыкі, іх арганічнай злітнасці. Той асноватворнай гістарычнай заканамернасці, якую падкрэсліваў Уладзімір Ільіч Ленін. Увесь свет бачыць, што наша краіна яшчэ вышэй узнімае сцяг міру, свабоды, гуманізму, які ўзнёс над планетай Вялікі Кастрычнік.

Калі размова ідзе аб захаванні міру, аб збаўленні чалавецтва ад пагрозы ядзернай вайны, не можа быць пабочных і безудзельных. Гэта справа ўсіх і кожнага. Тут важным з'яўляецца ўклад кожнай дзяржавы, вялікай або малой, сацыялістычнай або капіталістычнай. Тут важны ўклад кожнай адказнай палітычнай партыі, кожнай грамадскай арганізацыі, кожнага чалавека.

Зліць разам усе намаганні для дасягнення гэтай высокай мэты — няма задачы больш пільнай, больш высакароднай і гуманнай. Гэту задачу трэба будзе выканаць людзям нашага пакалення, не перакладваючы яе на плечы патамкаў. Такое патрабаванне часу, калі хочаце, цяжар гістарычнай адказнасці за нашы рашэнні і дзеянні ў перыяд, які застаецца да пачатку трыццяга тысячагоддзя.

Курс міру і раззбраення быў і будзе асновай знешняй палітыкі КПСС і Савецкай дзяржавы. Акцыяна прагодззячы яго, Савецкі Саюз гатоў да шырокага ўзаемадзеяння з усімі, хто выступае з пазіцыі разуму, добрай волі, усведамлення адказнасці за забяспечэнне будучыні чалавецтва — без вайны, без зброі.

ПІШУЦЬ ЗЕМЛЯКІ

ТРЭБА ЗРАБІЦЬ КРОК НАСУСТРАЧ

Не так даўно, у лістападзе мінулага года, мільёны людзей у розных краінах з вялікай увагай сачылі за гістарычнай сустрэчай у Жэневе Генеральнага сакратара ЦК КПСС Міхаіла Сяргеевіча Гарбачова і прэзідэнта ЗША Рональда Рэйгана. Здавалася, увесь свет затаіў дыханне ў чаканні. Вядома, усе віталі той факт, што кіраўнікі дзвюх вялікіх краін нарэшце сустрэліся і абмеркавалі праблемы, якія сёння хвалююць усіх. Але нас чакала і расчараванне. Пазіцыі абедзвюх краін засталіся нязменнымі. І калі з боку Савецкага Саюза мы сапраўды бачым імкненне да ўмацавання міру на планеце, то ЗША толькі прыкрываюцца словамі аб міралюбстве, а на самай справе працягваюць вар'яцкае саборніцтва ў галіне гонкі ўзбраенняў. На нашу думку, хранічная злосць і нянавісць да Савецкай краіны, якія на працягу многіх год навязваюцца ўсімі сродкамі інфармацыі амерыканцам і якія глыбока ўкараніліся ў адміністрацыі Белага дома, не дазволілі прэзідэнту пайсці насустрач шматлікім міралюбным прапановам нашай Радзімы па прадухіленню новай сусветнай вайны. Так, мы рады таму, што паміж краінамі пачаты сур'ёз-

ны дыялог, што ўнесены прапановы аб цэлым радзе дагаворанасцей у галіне навукі, эканомікі, культуры. Але чаму б прэзідэнту не зрабіць хача б маленькі крок наперад у пытанні разбраення? Даводзіцца задавольвацца і тым, што ён хача б прызнаў, што трэцяя сусветная вайна немагчыма і не павінна быць распачата. Але як жа гэтыя добрыя словы пацвярджаюцца на справе? У адказ на заклік Савецкага Саюза далучыцца да мараторыя на ядзерныя выбухі ў ЗША праведзены правакацыйныя падземныя ядзерныя выпрабаванні. Яны маюць мэту — стварэнне лазера для касмічнай зброі. Амерыканскім стратэгам ужо мала месца на зямлі, яны хочуць мілітарызаваць і космас. Няўжо ж яны не разумеюць, што і Савецкі Саюз будзе вымушаны, як гэта ўжо не раз бывала, прыняць неабходныя меры ў адказ для сваёй бяспекі? Навошта ўвогуле ствараць касмічную зброю, калі можна дамовіцца аб скарачэнні ўзбраенняў на зямлі? Нашто расходваць на гэта вялікія сродкі, якія можна выкарыстаць для паляпшэння жыцця мільёнаў людзей? Адмова Злучаных Штатаў абмяркоўваць гэтыя праблемы, а тым больш прымаць па іх

якія-небудзь рашэнні, паказала ўсяму свету, што менавіта на іх ляжыць уся адказнасць за працяг гонкі ўзбраенняў. У гэтай краіне існуюць ульвовыя сілы, якія атрымліваюць каласальныя прыбыткі ад гонкі ўзбраенняў і, вядома, хочуць, каб яна працягвалася. Такая пазіцыя сустракае расчулае асуджэнне народаў планеты, таму што яна пагражае самому існаванню чалавецтва. Людзі Зямлі хочуць міру. І мы рады, што наша Радзіма ў гэтых умовах праводзіць ясную і паслядоўную палітыку, накіраваную на стрымліванне гонкі ўзбраенняў. Савецкі Саюз лічыць, што сапраўды надзейнай гарантыяй міжнароднай бяспекі можа стаць толькі ўсеагульнае і поўнае разбраенне.

Нельга дапусціць, каб наша цудоўная планета аказалася ў бездані ядзернай вайны. Гэта разумеюць усе. І ўсё больш людзей у розных краінах уліваецца ў рады антываеннага руху, патрабуе спынення гонкі ўзбраенняў, знішчэння ўсякай зброі. Давайце ж разам змагацца за мір, адстойваць самы свяшчэнны дар прыроды — наша жыццё!

Надзея і Рыгор
МАРТЫНЮКІ.

Канада.

ЗАДУМАЙЦЕСЯ, ПАНОВЕ!

Дарагія сябры! Не магу не падзяліцца з вамі тымі думкамі і пачуццямі, якія з'яўляюцца цяпер. Разумею: тое, што з'яўляецца мяне, гэтак жа важна для маіх сяброў і знаёмых, вельмі многіх людзей на планеце.

Не сумняваюся, што і ў вашай краіне ўсе з нецярпеннем чакалі сустрэчы прэзідэнта ЗША Рональда Рэйгана і Генеральнага сакратара ЦК КПСС Міхаіла Сяргеевіча Гарбачова ў Жэневе. Чакалі мя яе з нецярпеннем і трывогай. І ўсё ж хацелася верыць, што ў моцным марозе ў адносінах паміж нашымі краінамі нарэшце надзідзе адліга. Спачатку гэтыя надзеі нібыта апраўдаліся. Быў намечаны цэлы рад мер па расшырэнню культурнага абмену і супрацоўніцтва паміж дзвюма дзяржавамі. Гэта не можа не радаваць. Але асноўныя пытанні, якія хвалююць сёння ўсё чалавецтва — ліквідацыя пагрозы ядзернай вайны, скарачэнне гонкі ўзбраенняў, на жаль, так і засталіся пытаннямі. Ужо пасля Жэневы прэзідэнт Рэйган і яго адміністрацыя неаднаразова пацвердзілі сваю прыхільнасць курсу так званай «стратэгічнай абароннай ініцыятывы». А ўсе мы разумем, што гэта азначае перанос гонкі ядзерных узбраенняў у космас, што не толькі значна скараціць і без таго мізэрныя асігнаванні на сацыяльныя патрэбы і ляжа цяжарам на падаткапалатэльшчыкаў, якім давядзецца аплачваць усе расходы, але і павялічыць небяспеку ўзнікнення ядзернай вайны. Поўнай жа гарантыі кантролю над касмічнай ядзернай зброяй ніхто не дае.

У сувязі з гэтым мне ўспомнілася вось што. Мінулы год быў годам 40-годдзя. Прамогі сіл антыгітлераўскай кааліцыі над германскім фашызмам і японскім мілітарызмам. К канцу вайны я знаходзіўся ў канцэнтрацыйным лагеры Дахау. Не магу апаісаць, з якой радасцю ўсе вязні сустрэлі вестку аб перамозе, а значыць і аб нашым вызваленні з жудаснага фашысцкага пекла. Усе мы з радасцю і з вялікай

цікавасцю слухалі радыё, чыталі газеты і бязмерна ганарыліся сваёй Радзімай — Савецкім Саюзам, які, нягледзячы на страту 20 мільёнаў жыццяў сваіх грамадзян і іншыя нечалавечыя выпрабаванні, мужна перанёс усё і нарэшце атрымаў поўную перамогу над ворагам, вызваліўшы ад карычневай чумы народы Заходняй Еўропы. Тады поплеч з Савецкім Саюзам змагаліся і яго заходнія саюзнікі. І мы былі ўпэўнены, што дружба і ўзаема-разуменне паміж СССР, ЗША і Англіяй, якія нарадзіліся ў сумеснай барацьбе супраць агульнага ворага, будучы мацнець год ад году і ніколі ўжо не ўзнікну пагрозы новай сусветнай вайны. Так думалі ўсе нармальныя людзі. Але хіба назавеш нармальным чалавекам таго, хто больш за ўсё на свеце, нават больш за само жыццё, цэніць грошы? А менавіта ж такім і належыць улада ў заходніх краінах. І вось якую карціну па іх віне мы назіраем праз сорок год пасля заканчэння той кровапралітнай вайны. Над намі нависла пагроза значна большай па маштабу катастрофы, таму што створаныя за гэтыя гады арсеналы смертаносных ядзерных узбраенняў здольны за некалькі мінут знішчыць усё жывое на планеце. Штурхаюць нас да гэтай катастрофы імперыялісты Захаду на чале з ЗША.

Ад рэдакцыі:

Паважаныя чытачы! Сёлетні год аб'яўлены Арганізацыяй Аб'яднаных Нацый Міжнародным годам міру.

Наша краіна робіць усё, што ад яе залежыць, каб захаваць мір на планеце, закрывае зброі шлях у космас, дабіцца радыкальнага скарачэння ядзерных узбраенняў і ў канчатковым выніку іх поўнай ліквідацыі. Аб гэтым сведчыць і Заява М. С. Гарбачова, якую мы публікуем сёння ў газеце.

Мы прапануем вашай увазе пісьмы суайчыннікаў, прысвечаныя галоўнаму пытанню, якое хвалюе сёння ўсіх, — пытанню захавання міру на нашай планеце. Аўтары выказваюць думку аб адной з важнейшых палітычных падзей мінулага года — сустрэчы ў Жэневе Генеральнага сакратара ЦК КПСС Міхаіла Сяргеевіча Гарбачова і прэзідэнта ЗША Рональда Рэйгана.

Спадыёмся, што і вы, у сваю чаргу, падзеліцеся сваімі думкамі аб сучасным палітычным становішчы ў свеце, раскажаце аб тым, якія пачуцці і меркаванні выклікала ў вас Заява М. С. Гарбачова, пра тое, які ўдзел прымае ў барацьбе за мір ваша арганізацыя, вы асабіста.

Што? * Як? * Чаму?

Многія нашы замежныя суайчыннікі, якія цікавяцца маладзёжнымі праблемамі, просяць нас больш раскаваць пра жыццё савецкіх студэнтаў, іх вучобу і адпачынак, матэрыяльную забяспечанасць і г. д. Сёння мы закранаем адзін з аспектаў гэтай тэмы.

БЮДЖЭТ СТУДЭНТА

Студэнт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, назавём яго Пінчук, напісаў у дэканат свайго факультэта заяву з просьбай аказаць яму фінансавую дапамогу «ў сувязі з цяжкім матэрыяльным становішчам». Дэкан задаволіў просьбу, улічваючы, што бацькі Пінчука — пенсіянеры, даходы іх невялікія і студэнту сапраўды патрэбна дапамога...

Падобныя прыклады можна знайсці ў любой вышэйшай навукальнай установе СССР, у кожнай студэнцкай групе. Гэта сведчыць пра тое, што і нашы студэнты сутыкаюцца з некаторымі фінансавымі праблемамі. Праўда, матэрыяльныя цяжкасці таго ж Пінчука і, скажам, студэнта Гарвардскага ўніверсітэта вельмі розныя. Звернем увагу хача б на тое, што за навучанне ва ўніверсітэце Пінчуку плаціць не даводзіцца, чаго не скажам пра яго амерыканскага калегу. Больш таго, дзяржава выплачвае Пінчуку стыпендыю. І гэта не прывілея, а правіла — ад 40 да 100 рублёў у месяц атрымлівае амаль кожны з 5 мільёнаў 300 тысяч савецкіх студэнтаў. Размер стыпендыі залежыць ад курса навучання, спецыфікі вучэбнай установы і, зразумела, ад акадэмічнай паспяховасці. Студэнты, якія выдатна вучацца, атрымліваюць павышаную стыпендыю. А найлепшым з іх прызначаюцца так званыя імяныя стыпендыі. У Белдзяржуніверсітэце, напрыклад, гэта стыпендыя імя У. І. Леніна (100 рублёў), К. Маркса (100 рублёў), М. Калініна (75 рублёў), Я. Купалы і Я. Коласа (65 рублёў)... Словам, стыпендыя выконвае яшчэ і ролю стымулу. Праўда, студэнтам, чые бацькі непрацаздольныя, а таксама тым, хто мае дзяцей, стыпендыя прызначаецца ў любым выпадку, незалежна ад іх акадэмічнай паспяховасці.

Такім чынам, студэнт мае стабільную (але не адзіную, пра што мы будзем гаварыць ніжэй) крыніцу даходаў. Ці можна пра жыццё толькі на гэтыя сродкі? Самі студэнты прытрымліваюцца тут дзвюх думак: адны кажучы — не, другія сцвярджаюць, што можна. Паспрабуем прааналізаваць.

Мы ўжо гаварылі, што ўсе гады сваёй вучобы савецкі студэнт не траціць на адукацыю ні капейкі. Прычым, гэта тычыцца не толькі праслухоўвання курсу лекцый, але і карыстання бібліятэкамі, чытальнымі заламі, лабараторыямі, спартыўнымі збудаваннямі, інвентаром і г. д.

Жыллё, харчаванне, адпачынак, праезд на транспарце для студэнта таксама часткова аплачаны дзяржавай. Плата за пражыванне ў інтэрнаце не перавышае 2-3 рублёў у месяц. У студэнцкай сталовай цэны мінімальныя, дастаткова 30 рублёў, каб харчавацца тут цэлы месяц. У вучэбны перыяд студэнты карыстаюцца 50-працэнтнай скідкай на авіяцыйныя і чыгуначныя білеты, а таксама льготамі на праезд у гарадскім транспарце.

Пра адпачынак студэнтаў клопаціцца прафсаюзны камітэт. Тут можна атрымаць пуцёўку ў заграадны санаторый-прафілакторый, на турыстычную базу альбо ў маладзёжны лагер. Такі адпачынак можа дэзволіць сабе любы студэнт, бо каштуе гэта нядорога. Напрыклад, знаёмы нам Пінчук частку летніх канікулаў праводзіць, як правіла, у маладзёжным лагерах, які знаходзіцца на маляўнічым беразе Нарачы — аднаго з самых прыгожых беларускіх азёр. 24 дні адпачынку тут абыходзіцца яму 17 рублёў, што складае 30 працэнтаў поўнага кошту пуцёўкі. Астатняе даплачвае прафсаюз. Дарэчы, многія студэнты атрымліваюць наогул бясплатныя пуцёўкі.

Але ўсё, пра што мы гаварылі, гэта толькі мінімум, які, зразумела, не можа цалкам задаволіць запатрабаванні студэнта сярэдняга 80-х гадоў. Як і кожны малады чалавек, ён хоча прыгожа і модна апранацца, падарожнічаць па краіне, у рэшце рэшт дарыць сваёй каханай заўсёды толькі самыя прыгожыя кветкі. А ў адну стыпендыю тут не ўкладзешся. Дзе ж узяць дадатковыя сродкі? Некаторыя ідуць самым простым і лёгкім шляхам — карыстаюцца дапамогай бацькоў. Але пераважная большасць студэнтаў імкнецца не злоўжываць падтрымкай старэйшых, а самастойна забяспечваць сябе. Для гэтага ёсць некалькі варыянтаў.

Першы (і самы распаўсюджаны) — работа ў студэнцкіх будаўнічых атрадах. На час летніх канікулаў такія атрады, якія, дарэчы, ствараюцца і кіруюцца самімі студэнтамі, выязджаюць працаваць на важнейшыя будаўнічыя аб'екты краіны. За паўтара — два месяцы можна добра зарабіць 400—500 рублёў — сума цалкам рэальная. Бывае і больш.

Другі варыянт (ён дае поўную матэрыяльную незалежнасць) — спалучаць вучобу з работай. Можна ўладкавацца вартуўніком, дворнікам, паштальёнам, фасюшчыкам і г. д. Галоўнае, каб праца не супадала па часе з заняткамі і не выматвала фізічна і маральна. Знайсці патрэбнае рабочае месца студэнтам дапамагаюць спецыяльныя бюро па працаўладкаванні моладзі, якія ёсць у кожным горадзе Савецкага Саюза. Сярэдні заробтак — 100—150 рублёў у месяц.

Варыянт трэці (ён не толькі не замінае, а, наадварот, спрыяе паспяховай вучобе) — прыняць удзел у навукова-тэхнічных спрацоўках, якія выконваюцца ў студэнцкіх канструктарскіх бюро па заказах прамысловых прадпрыемстваў. Частка заробленых такім чынам сродкаў ідзе на дадатковыя закупкі абсталявання, прыбораў для далейшага развіцця навуковай работы. Астатняе атрымліваюць аўтары распрацовак — студэнты.

Карацей кажучы, студэнцкі бюджэт можа складацца з розных кампанентаў і быць розным па размеру, але мінімум забяспечаны ў любым выпадку. На яго, зразумела, раскаваць не будзеш, але, як паказаў наш кароткі аналіз, можна пра жыццё нармальна, улічваючы, што значная частка расходаў «амартызуецца» дзяржаўнай сістэмай скідкаў і льгот.

Аляксандр КРАСІН.

ЗША.

КАЛІ Я. Вайнруб пазванілі з Беларускага таварыства дружбы і паведамлілі, што з ім жадае сустрэцца рабін з ЗША, Яўсей Рыгоравіч рашуча адмовіўся ад сустрэчы. На гэта ў яго былі падставы.

Упершыню ён убачыў служыцеля іудзейскага культу ў дзяцінстве. Калі ў далёкім дваццатым годзе беларыякі акупіравалі Барысаў, сям'я грузчыка з лесапілкі Рыгора Вайнруба, як і многія іншыя беднякі, жорстка пакутавала ад голаду. Бацька накіраваўся ў вёску, каб абмяняць што-небудзь на хлеб, а маці, узяўшы з сабой маладзенька Яўсея і пакінуўшы дома яшчэ трох галодных дзяцей, пайшла да рабіна просіць дапамогі. Той сядзеў у акружэнні мясцовых багаццяў, пацягваў віно і закусваў ляхахам — мядовымі каржамі, якія маленькі Яўсей бачыў толькі на пасху. Бачыў, але не ведаў іх смаку.

Выслухаўшы маці, рабін сказаў, што трэ-

ўсе ахнулі. І доўга не мог паверыць, што савецкія студэнты атрымліваюць дзяржаўныя стыпендыі.

— Ніяк не ўкладваецца ў галаву, чаму былі афіцэр стаў служыцелем культу, — заўважыў Яўсей Рыгоравіч.

— Адрозніе пасля вайны ўладкаваўся на металургічны завод. Гарачы цэх, умовы працы цяжкія. Пачаў хварэць. А ніякай іншай работы не было. І тут мне пашчасціла: адкрываліся курсы рабінаў. Пайшоў не задумваючыся.

Госць сказаў, што абшчына паслала яго ў СССР даведацца, ці адпавядае ісціне тое, што піша сцяжніцкі друк аб становішчы савецкіх яўрэяў. У Маскве ён сустрэкаўся з генерал-палкоўнікам, двойчы Героем Савецкага Саюза Давыдам Драгунскім, паэтам Ароном Вергелісам.

— Я пераканаўся, што сцяжніцкі друк і радыё ў ЗША і ў іншых заходніх краінах, не баючыся граху, займаюцца паклёпам.

ШТО ДАЛО АМЕРЫКАНЦАМ

ЗНАЁМСТВА З САВЕЦКАЙ РЭЧАІСНАСЦЮ

УНІКАЛЬНЫ ЎРОК

ба яшчэ праверыць, ці праўда, што яе дзеці галодныя і маюць патрэбу ў дапамозе. І абяцаў прыслаць для праверкі старасту з синагогі, які так і не прыйшоў. Ад галоднай смерці яўрэйскую сям'ю выратавалі суседзі-беларусы.

Другі раз з рабінам былі рабочы Барысаўскага шклозавода, а ў той час выпускнік ваеннай акадэміі імя Фрунзе капітан Яўсей Вайнруб сустрэкаўся ў пачатку другой сусветнай вайны пад Беластокам. Камандзір танкавага батальёна хацеў дапамагчы эвакуіраваць на ўсход мірных жыхароў невялікага яўрэйскага мястэчка, праз якое праходзіла часьць. Ён адшукаў рабіна і напрасіў неадкладна сабраць людзей. Дарагая была кожная хвіліна, але барадаты стары, нават не паглядзеўшы на савецкага камандзіра, сказаў:

— Мы не камуністы, з немцамі не ваяваем, і нам няма чаго баяцца.

Праз некалькі дзён танкістам удалося адбіць гэта мястэчка ў гітлераўцаў. Тое, што ўбачыў капітан Вайнруб, прымусіла скалануцца сэрца: усё насельніцтва было пазверску знішчана. Сярод трупаў ён пазнаў і знявечанага рабіна.

— Вось таму я не веру ні рабінам, ні папам, — расказваў Герой Савецкага Саюза Я. Вайнруб. — А тут яшчэ амерыканскі рабін. Пра што з ім гаварыць? Але калі мне наведзілі, што заакіяніскі госць — удзельнік барацьбы з фашызмам, дайшоў да Эльбы, я згадзіўся на гэту сустрэчу.

ГАСЦЕЙ з-за акіяна было двое — рабін і журналіст. Нас таксама двое: я і Герой Сацыялістычнай Працы, дэпутат Вярхоўнага Савета БССР, народны мастак СССР Заір Азгур.

Амерыканцы казалі, што мэта іх прыезду ў СССР — вывучыць пытанне аб правах чалавека, і ў прыватнасці, аб становішчы савецкіх яўрэяў.

І пачалася адкрытая гутарка.

Я. Вайнруб расказваў, што ён былы рабочы, што краіна Кастрычніка дала яму магчымасць атрымаць вышэйшую ваенную адукацыю, што разам з ім акадэмію імя Фрунзе скончыў брат Мацвей, які вырас ад лейтэнанта да генерал-лейтэнанта, у гады вайны быў намеснікам камандуючага 8-й гвардзейскай арміяй легендарнага генерала, а потым маршала В. Чуйкова. Адным Указам абодвум братам Вайнрубам у 1945 годзе было прысвоена званне Герояў Савецкага Саюза.

Пасля вайны палкоўнік у адстаўцы Я. Вайнруб працаваў канструктарам на Мінскім аўтазаводзе, а генерал-лейтэнант Вайнруб быў намеснікам камандуючага Кіеўскай ваеннай акругай...

Пра сябе расказваў і Заір Азгур. Біяграфія іх падобная. Сын бедняка стаў сусветна вядомым скульптарам, акадэмікам, Героем Сацыялістычнай Працы, дзяржаўным дзеячам. Ён дэпутат Вярхоўнага Савета БССР многіх скліканняў.

Рабін з Філадэльфіі расказваў, што ў гады вайны ён добраахвотна пайшоў змагацца з нацыстамі, удзельнічаў у гістарычнай сустрэчы на Эльбе. Затым у званні лейтэнанта пакінуў службу ў арміі.

Размова пайшла аб дзедах. Вайнруб сказаў, што яго сын — інжынер, дачка — педагог, малодшы сын таксама выкладае ў сярэдняй школе. Потым спытаў у гасця:

— А вашы дзеці?

— Сын у мяне таксама інжынер. А колькі долараў каштавала мне яго вывучыць! — Рабін назваў такую суму, што

— Ці раскажаце вы аб гэтым, па-салдацку сумленна, сваім прыхаджанам?

— Вы што, хочаце, каб я страціў прыход?

РАБІН змаладушнічаў. Затое другі госць — журналіст, які ў час гутаркі больш маўчаў і слухаў, прыслаў нядаўна ў Мінск на імя З. Азгура з ЗША пісьмо і кнігу, напісаную ім у выніку той паездкі ў СССР. У пісьме гаворыцца: «Гэта ксеракопія маёй кнігі. Дзякую вам за дапамогу, за расказы аб паэтах, артыстах, пісьменніках, героях, аб вялікіх людзях, увекавечаных вашай творчасцю. Нізкі паклон вам. Кніга выдаецца ў Канадзе і ў нас, у ЗША, у горадзе Пола Арта /Каліфорнія/. Прабачце, што не прыслаў саму кнігу. Няма сродкаў на перасылку. Ды і каштуе яна больш як 20 долараў. У нас сябры Савецкага Саюза не разбагацеюць. Уільям Мандэл».

Пра што ж напісаў амерыканскі журналіст? Ён даў дастойную водпаведзь тым, хто лье пагоні гразі на нашу краіну. Вось невялікі ўрывак з яго кнігі:

«У 1983 годзе я запісаў на плёнку выказванні людзей, якія выехалі з СССР. З некалькіх соцень эмігрантаў толькі двое гавораць, быццам антысемітызм прычына таго, што яны пакінулі радзіму. Многія шкадуюць аб фатальным кроку, зробленым пад уплывам сцяжніцкай прапаганды». Цытуе іх выказванні: «У пагоні за доларам мы страцілі сваё дзіця». «Я не магу думаць ні аб чым, акрамя бізнесу». «Калі хто-небудзь пачынае са мной канкурываць — адрозніе ўзнікае жаданне забіць яго».

Вось да чаго можа дакаціцца чалавек, апанаваны прагай нажывы. Далей Уільям Мандэл піша: «Пераважная большасць савецкіх яўрэяў не мае ніякага жадання пакінуць сваю Радзіму. Сіянізм не хоча гэтага дапусціць. Таму сіянізм падтрымлівае няспынную кампанію супраць неіснуючага праследавання яўрэяў у Савецкім Саюзе».

І яшчэ адзін урывак з кнігі У. Мандэла: «Калі яўрэі былі тым народам, які страціў сваю большую частку ў час другой сусветнай вайны, то Беларусь была такой рэспублікай: кожны чацвёрты — мужчыны, жанчыны, старыя і моладзь — былі забіты. Я атрымаў унікальны ўрок гісторыі».

Трэба мець грамадзянскую мужнасць для таго, каб расказаць за акіянам праўду аб нашай краіне. Былы рэдактар газеты «Нью-Йорк геральд трибюн» Дж. Свінт адкрыта піша: «Ні адзін з нас не адважваецца сумленна выказаць сваю думку. Калі вы сумленна выкажаце яе, яна ніколі не паявіцца ў друку. Калі б я дазволіў шчыра сказаць, што я думаю аб сваёй гасце, то ў 24 гадзіны страціў бы работу. Мы з'яўляемся зброяй і васаламі багаццяў, якія застаюцца ў ценю».

Прафсаюзна актывіст з ЗША Дэйл Камінскі заявіў: «Я быў зусім не падрыхтаваны да сустрэчы з савецкай рэчаіснасцю. Пасля ўсяго, што я чытаў аб жыцці ў Савецкім Саюзе, я быў настроены даволі скептычна. І калі сыходзіў па трапу самалёта ў Маскву, чакаў убачыць толькі ўзброеных салдат — усюды! Іменна гэта стараецца нам унушыць амерыканскі друк, які публікуе толькі негатыўныя факты аб жыцці ў СССР. А пазнаёміўся з савецкай рэчаіснасцю — аказваецца, карціна зусім іншая».

Уладзімір ЛЕВІН.

НА ЗЯМЛІ БАЦЬКОЎ

ЧАЛАВЕК — НЕ ПТУШКА

У Гнеўчыцах, вёсцы на Брэстчыне, з хаты ў хату перадавалася навіна. Да Марыі Міхальчук прыехала яе сястра Ніна. Ніна Кяркяйнен з Фінляндыі, якая яшчэ дзяўчынай выехала на заробкі ў паўночную краіну. Было гэта сорак пяць гадоў назад...

Марыя спявала. Дакладней, гаварыла словамі немаладой, як і сама яна, песні. Ніна слухала прыглушаны і дрыжачы голас сястры, і ён працінаў яе да шчымымі болю. Слёзы густым туманам засцілілі вочы. Песня была пра яе лёс.

— На чужой старонцы нікога няма, адзін толькі салавейка ў садзе спявае... — выводзіла Марыя.

Салавейка... Птушка-пяюха, сімвал яе песеннай Радзімы. Не забыла яна, Ніна Кяркяйнен, ні мовы, ні звычак, ні сваіх былых суседзяў. Ды хіба ж забудзеш тыя гукі, якія ўабрала ў сябе з малаком маці! Час можа толькі прыглушыць іх.

Вельмі жывучая чалавечая памяць. Бы зараз, бачыцца той далёкі свет — свет дзяцінства, у якім была матуля, была сястра. Вось яна, Ніна, цыбатае дзяўчо-падлетак, разам з маці крочыць па размяклай ад сыходзячых снягоў вуліцы. Яе цікаўная натура заўважае, як гучна і радасна раскырчаліся гракі на старых таполях. «Чаго яны, мам?» — запытала. «Вясна, дачушка. Птушкі з выраю прыляцелі, радуецца, што дамоў вярнуліся», — прыпамінае адказ маці.

Тады яна, праўда, яшчэ не ведала і не ўяўляла, што пройдзе зусім нямнога часу і яна па-іншаму адчуе сэнс матчыных слоў, па-сапраўднаму зразумее той шчасліва-ўзбуджаны крык гракоў. У іх была родная старонка, куды спяшаліся яны напярэдвесні. У іх былі крылы, і, гуртуючыся вялікімі чародамі, яны ляцелі туды жыць, будаваць гнезды, выводзіць птушанят. Яна, Ніна, якая аказалася на фінскай зямлі адна, таксама мела родную старонку, толькі выбрацца туды па волі абставін было значна цяжэй. Білася, трапятала, бы птушка ў жалезнай клетцы, і шкадавала, што яна — чалавек... Вось і песню Марыі ўпершыню слухае, а здаецца, што словы даўно вядомыя: усім гэтым перабалела, перапакутавала яе душа:

— Ой вазьму я ружы кветку, дый кіну на воду, пльві, пльві, ружы кветка, дый да майго роду...

І зноў — успаміны. Здаецца, што не сорак пяць гадоў таму назад было ўсё гэта, а толькі ўчора... Развітаўшыся з маці, у цягніку, слухаючы рытмічны перастук колаў, Ніна не дума-

ла, што так надоўга пакідае родныя мясціны. Спачатку была фінская вайна, пасля якой — яшчэ больш страшная і жудасная — Вялікая Айчынная. Там, у Фінляндыі, у той час таксама адчуваліся цяжасці, але што яны значылі ў параўнанні з тымі, якія перажывалі яе родныя. Ужо цяпер ад сястры яна даведалася, як маці, пакідаючы дзяцей і ўнукаў у абрабаванай гітлераўцамі хатце, з торбай хадзіла па ўцалелых вёсках, каб неяк пракарміць сям'ю.

Вайна і Ніне перашкодзіла вярнуцца дадому. Калі б не гэтая сусветная завіруха, усё было б, відаць, і ў яе жыцці па-іншаму... Там, у Фінляндыі, яна выйшла замуж, нарадзіла і пагадала дзяцей. Есць ужо і ўнукі. І таму так захацелася наведваць тутэйшую школу, каб параўнаць дзяцей дзвюх краін. І адкрыла: як падобны яны ў сваёй шчырасці і непасрэднасці.

Вельмі хвалялася, калі ехала сюды. Потым было толькі адно пачуццё, якое паглынула ўсе астатнія, — радасць. Цяжка перадаць сустрэчу з сястрою. І зараз усё гэта самы шчаслівы сон нагадвае. Вачам не верыцца, што перад ёю сядзіць Марыя, побач — яе дарослыя дзеці, сыны і дочки з сям'ямі. Усе ў зборы. Марыя працягвае песню:

— Плыла, плыла ружы кветка, ля берага стала, выйшла маці ваду браці, горка заплакала...

Як нечым вострым паласнулі апошнія словы па сэрцы. Не ўсе ў зборы. Няма матулі. І не прыйдзе на сустрэчу з дачкою. Была б яна жывая, то, напэўна б, зразумела, як цяжка слухаць ёй, Ніне, гэту песню:

— Плыла, плыла ружы кветка, патанула ў воду, цяжка, цяжка на чужбіне, дый без свайго роду...

Пра развітанне думаць не хочацца. Не трэба. Хай бы лепш бясконца працягвалася гэтая сустрэча, якая будзе грэць яе ўсе астатнія гады. Хочацца яшчэ і яшчэ раз прайсціся да рэчкі, да незабыўных з дзяцінства таполяў, на якіх шмат пустуючых гнездаў. Зараз зіма, але вясною гракі абавязкова вярнуцца ў аблюбаваныя мясціны. Птушкі толькі на зіму пакідаюць радзіму...

Галіна КАЗЛОВА.

Зімовы ранац.

Фота Я. КАЗЮЛІ.

ІНТЭРВ'Ю ДАЕ МАСТАК

ПРЫТРЫМЛІВАЦА
НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ТРАДЫЦЫЙ

ІЛІЯ ГЛАЗУНОУ, народны мастак СССР, прафесар Маскоўскага дзяржаўнага мастацкага інстытута імя В. Сурыкава, дырэктар музея народна-прыкладнага мастацтва народаў СССР, адказвае на пытанні карэспандэнта Агенцтва друку Навіны.

— Ілья Сяргеевіч, што новага, значнага адбылося, на ваш погляд, у галіне выяўленчага мастацтва за апошнія год-два?

— Сёння наша мастацтва знаходзіцца ў бурных пошуках. Я далёкі ад тэндэнцый некаторых шуканняў. Гэта ў асноўным або фатаграфічны натуралізм, які цяпер называецца гіперрэалізмам, або адраджэнне авангардызму пачатку стагоддзя. Аднак я ведаю і такіх маладых мастакоў, якія хочуць выказаць праўду жыцця, яе складаную, шматгранную духоўнасць, яе паэзію, глыбіню чалавечых перажыванняў, абаяваючыся пры гэтым на вялікую спадчыну еўрапейскай класікі і нацыянальных традыцый.

У апошні час абмяркоўваецца пытанне аб адраджэнні паняцця карціны — шматфігурнай кампазіцыі, якая адлюстроўвае пэўныя філасофскія ідэі і задуму мастака. Гэта праблема тычыцца не толькі савецкага, але і агульнаеўрапейскага мастацтва. Узорам карціны з'яўляюцца творы Батычэлі, Тыцыяна, Эль Грэка, Тынтарэта, Пусена, Далакруа. З рускіх мастакоў — Аляксандра Іванова, Сурыкава, Несцерава і іншых. Вельмі важнае значэнне надаецца школе як сістэме навучання, дзе мастак, маючы ў руках кампас класічнай спадчыны, вучыцца перадаваць свет, думкі і пачуцці. Я наведваў многія мастацкія акадэміі Еўропы і, на жаль, вымушаны гаварыць аб дэградацыі паняцця школы: малады мастакі ў пагоні за самавыяўленнем, «сучаснасцю» страчваюць сапраўднае майстэрства, умённе адлюстроўваць аб'ектыўную рэальнасць, перадаць гармонію і таямнічасць прыгажосці.

— Якія магчымасці ў творчай моладзі ствараць новае? Ці спрацаваў яна з прызнанымі айтарытэтамі і як вырашаюцца гэтыя спрэчкі?

— Заўсёды ў свеце мастацтва існавалі айтарытэты, выразнікі пэўнай дактрыны. І заўсёды з'яўляюцца мастакі, якія нясуць новыя ідэі, новыя канцэпцыі і якім бывае часам нялёгка зацвердзіць і заваяваць права на існаванне. Я перакананы, што мастак заўсёды павінен весці барацьбу за сваё крэда і адстойваць яго праз свае творы. У нашым мастацтве сёння вельмі многа пунктаў гледжання і вельмі многа мастакоў.

— У чым выяўляецца, на вашу думку, свабода творчасці? Ці не абмяжоўваецца яна існуючымі сацыяльнымі законамі?

— Мастак заўсёды залежаў і залежыць ад сацыяльнага захаду дзяржавы. Гэтыя сацыяльныя рамкі часта парушаліся мастакамі. Вядомы, напрыклад, факт канфлікту Пусена з яго сучаснымі калегамі на радзіме. Гісторыя мастацтва багатая падобнымі сведчаннямі барацьбы мастака з існуючай дактрынай.

У савецкім мастацтве 30-40-х гадоў існавала пэўная праграма іраванасць. Сёння гэта ўжо гісторыя. У нашы дні савецкае мастацтва, як

ніколі, вызначаецца свабодай самавыяўлення, свабодай розных манер і стыляў.

— Як савецкая творчая інтэлігенцыя і вы асабіста ацэньваеце тое новае, што адбываецца ў галіне выяўленчага мастацтва на Захадзе?

— Я не магу адказаць ад імя ўсёй інтэлігенцыі. Магу толькі выказаць сваё асабістае меркаванне: сёння мастацтва Еўропы (я маю на ўвазе выяўленчае) знаходзіцца ў глыбокім крызісе. І калі існуе думка, што Расія заўсёды адчувае ўплыў Еўропы, то сёння фундаментам мастацтва Еўропы і Амерыкі з'яўляюцца пошукі рускага авангарда 20-х гадоў. Але гэта далёка неадназначна і небяскрыўдна. Таму што гэта не якая-небудзь эстэтычная катэгорыя. Авангардызм уключае, на мой погляд, адмову ад традыцыйнага многавяковай культуры нашай цывілізацыі — ад грэка-рымскай культуры, Ренэсанса, готыкі, барока да вялікага рэалізму XVIII—XIX стагоддзяў. Я часта гавару аб гэтым у сваіх інтэрв'ю на Захадзе і адчуваю, што не сустракаю разумення. Мой пункт гледжання (хоць я і знаходзіў аднадушча) застаецца там крыкам адзінокага ў пустыні. Для мяне і маіх сяброў гэты такт з'яўляецца трагічным парадоксам. Але мы не страцілі веру ў адраджэнне асноўнай нашай індаеўрапейскай цывілізацыі.

— Што вы думаеце аб тых артыстах балета, мастаках, рэжысёрах кіно і тэатра, якія пакінулі СССР?

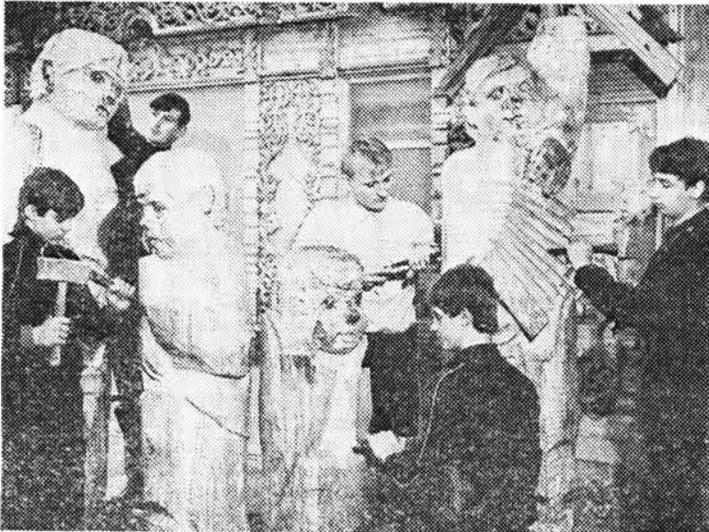
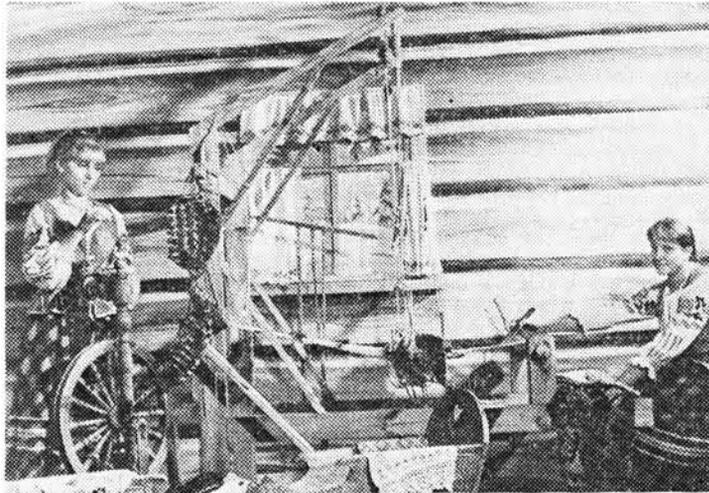
— Я глыбока перакананы, што для сапраўднага мастака, як, зрэшты, і для ўсякага чалавека, — гэта заўсёды трагедыя: аказацца без Радзімы. Калі чалавек па добрай волі пакідае Радзіму, значыць, яго сувязі з духоўным светам Бацькаўшчыны не існуе і ён проста мяняе краіну пражывання на іншую. Я б ніколі не змог пакінуць сваю Айчыну.

— У чым вы бачыце сэнс свайго дзейнасці?

— Я лічу, што мастацтва — гэта мова для перадачы вышэйшых мастацкіх каштоўнасцей. Мастацтва заўсёды звернута да сучасніка. У сваёй творчасці я хацеў бы нагадаць аб вялікіх уроках мінулага, аб нацыянальнай самасвядомасці рускага народа. Мяне востра хвалюе таксама сучаснасць — жыццё вялікага горада, чалавек XX стагоддзя з яго радасцю, трывогай і надзеяй. Я лічу таксама сваім абавязкам нагадаць пра вялікага рускага пісьменніка Фёдора Дастаеўскага, творчасць якога з'явілася асновай вялікага цыкла маіх работ.

Я прайшоў нялёгка шлях да свайго прызнання. Вялікай падтрымкай для мяне з'яўляецца цікавасць да маіх выставак шырокага гледача. Гэта сведчанне таго, што ідэі і філасофія маёй творчасці сугучныя думкам і спадзяванням мільянаў людзей, якія жывуць у нашай краіне.

Гутарку вёў
Ігар РУЖАНЦАЎ.

Спакон веку прыносяць народнае мастацтва радасць людзям. І не выпадкова такая вялікая сёння цікавасць да твораў народных умельцаў. А каб не забываліся народныя промыслы, не паміралі разам з імі сакрэты старых майстроў, Міністэрствам мясцовай прамысловасці БССР былі распрацаваны мерапрыемствы, сярод якіх, у прыватнасці, прадугледжвалася і будаўніцтва ў Гомелі адпаведнага прафесійна-тэхнічнага вучылішча.

Дзевяць год прайшло з таго часу. Невялікі нібыта тэрмін, а ўжо ёсць аб чым расказаць. Рукамі навучэнцаў гэтага вучылішча пабудаваны казачныя гарадкі ў дзіцячых садах, работамі маладых рэзчыкаў па дрэву, інкрустатару, вышывальшчыц і ткачых упрыгожаны інтэр'еры грамадскіх будынкаў Гомеля. У вучылішчы пабывалі дэлегацыі з Чэхаславакіі і Польшчы, з Францыі і Балгарыі, з краін Лацінскай Амерыкі. Многія вырабы навучэнцаў экспанаваліся не толькі на ВДНГ СССР і БССР, але і на выстаўках на Кубе, у В'етнаме, у Сірыі і Марока. Сёння ў вучылішчы 834 навучэнцы авалодваюць 7 спецыяльнасцямі. А памагаюць ім у гэтым больш за 90 выкладчыкаў і майстроў вытворчага навучання.

НА ЗДЫМКАХ: у музеі вучылішча навучэнцы А. ДРУЧКОВА і А. КАЖАМЯКА; у майстэрні разьбы па дрэву.

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Юрась СВІРКА

ВЕРШ ПРА ВЕРНАСЦЬ

Мора цэлы месяц цалавала,
Неба абдымала сінявой.
Мне твой голас хваля паўтарала:
«Мілы, я усюды за табой».

Я свае пачуцці не растрачу.
А на вусны зблізку паглядзеў —
І пачуўся мне твой шэпт гарачы:
«Мілы, мае ж вусны саладзей».

На мяне смугляна паглядзела,
Не спаткацца — сілы не стае.
Ды даходзіў голас твой нясмелы:
«Мілы, гэта ж вочы не мае».

Колецца на беразе каменне,
Мне красуна рукі прадае.
Я адчуў у дотыку трагичнае:
«Мілы, гэта ж рукі не мае».

Вочы усміхнуліся ласкава,
Калі слухаў спевы салаўя.
Чула мора, нават чулі скалы:
«Мілы, гэта ўсмешка не мая».

Песня пра каханне нас збліжала,
Неспакой у сэрцы трапяткі.
Але ж ты здалёку нагадала:
«Мілы, мой жа голас не такі».

Паглядзеў на постаць — як Венера
І маўчаў, нібы знямелы, я.
Ты як усцувала [я паверыў]:
«Мілы, гэта ж постаць не мая».

Чорная каса... Такой ні разу
Не расплэў. Дзівосная краса.
«Мілы, — так пачуў замест адказу, —
А мая ж святлейшая каса».

І тады прыснілася такое,
Адчуваў: на сёмым небе я.
Шэпча мне аблічча дарагое:
«Мілы, гэта ж я з табою, я!»

Алесь РАЗАНАЎ

КАМЯНІ

Што ты скажаш цяпер! — пытаюцца ў мяне камяні, калі мяне спасцігае якая няўдача, калі здараецца са мною якая неспадзяванка.

Яны пытаюцца, яны цешацца, яны ганрацца сабой, яны цяпер адчуваюць сябе мудрайшымі за ўсе мае аргументы, якія я ім прыводзіў, за ўсе мае ўчынкі, якімі даводзіў, што быць людзьмі лепш...

Я пастаянна казаў, што меў,
я пастаянна кажу, што маю,
нічога не ўтойваючы,

нічога не пакідаючы на чорны дзень;
мае канчатковыя аргументы тут — у кожнай хвіліне, у кожным дні, ва ўсім маім існаванні.

А камяні мяркуюць, што я жабрак, што я жыўлюся чужым, што нічога свайго не маю...

Яны закрываюцца ад мяне:
у іхняй закрытасці — іхняя моц,
у іхняй закрытасці — іх каменнасць.

Я вучу камяні быць людзьмі.
Я іх прасвятляю сабою.
Дзень, калі яны адкрываюцца мне, — мой скарб.
Дзень, калі яны закрываюцца ад мяне, — чорны.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

У зялёным небе жніўна,
Небе золкім, вечаровым,
Як на стозе, на аблоку
Стома-матухна сядзіць.

Аглядае гмахі, хаты,
Сон на вейкі пасылае
І з бліжэйшае хмурынкі
Мару думае спіхнуць.

Тая ж сыпле на абшары
Летуценні поўнай жменьай.
Не зважае на суседку —
Годнасць ведае сваю.

Стома з марай варагіні
Ад пачатку, мабыць, свету.
У іх адвечнае змаганне
Умяшана сёння я.

Як магу, перамагаю
Сон спакусны, неадольны.
Мне б адзіны хоць лятуюк,
Як бывала, улавіць...

Маладзенькі зубок касача
Выдзіраўся, вылузваўся з глебы.
— Трэба сонца! Надыхацца трэба! —
Наваколлю нібыта крычаў.

Не было ні лістоў, ні травы,
Ні цяпла, што вясну абвясчае.
Шкадавала чамусь касача я.
Шкадаваць ці умеце вы!

Вам ці выпала тоўшчу прабіць,
Імкнуць да гоілівых промняў!
Я падрапанай скураю помню
Усе грудочки.

А вам не баліць!

У такім разе — не станьце знарком
На жывы, на малочны зубок.

СТАРОНКІ МІНУЛАГА

СЕМ МІНСКІХ ГАДОЎ ЯЎГЕНА ЧЫРЫКАВА

У канцы 1902 года маскоўскі фатограф Фішар сфатаграфавалі групу з сямі чалавек. Ці ведаў ён, што здымак гэты стане гістарычным і ў сотнях рэп-радукцый разыздзеца па ўсім свеце? У адных замежных выданнях пад ім будзе стаяць падпіс «Пісьменнікі», у іншых — «рускія рэвалюцыянеры». Напэўна здагадваўся, бо імёны тых, хто пазіраваў фатографу, былі ўжо шырока вядомыя ў Расіі: М. Горкі, Л. Андрэеў, С. Скіталец, І. Бунін, М. Целяшоў, Я. Чырыкаў, Ф. Шаляпін. Другі справа на здымку — Яўген Чырыкаў, таленавіты і вельмі папулярны ў той час рускі пісьменнік-дэмакрат. «Тады, — сведчыць сучаснік, — ускладаліся вялікія надзеі на трох маладых пісьменнікаў: Горкага, Вядых і Чырыкава. Пра іх усюды гаварылі, іх чыталі, у іх верылі».

У 1902 годзе Яўген Чырыкаў пакінуў Мінск, дзе жыў і працаваў сем гадоў. А прыехаў ён сюды ў 1895 годзе. Шчэ раней Я. Чырыкаў, тады студэнт 4-га курса матэматычнага факультэта Казанскага ўніверсітэта, як адзін з зачынішчыкаў студэнцкіх хваляванняў (у іх прымаў удзел малады Уладзімір Ульянаў), быў выключаны з універсітэта. Неўзабаве ў Ніжнім Ноўгарадзе надобранадзейны Юнак трапіў у турму, а потым пад нагляд паліцыі. Царыцын, Астрахань, Алатыр Сібірскай губерні, Казань, Самара — часта мяняў месцапражывання былы студэнт Чырыкаў, нярэдка не па сваёй волі, па загаду паліцыі. Працаваў наглядчыкам газавай станцыі, чыноўнікам, рахункаводам.

Гады вандраванняў сталі для Яўгена Мікалаевіча часам пазнавання жыцця, ідэйных пошукаў, адыгралі вялікую ролю ў фарміраванні яго асобы як літаратара. Друкавацца Чырыкаў пачаў яшчэ ў студэнцкія гады, дэбютаваў у 1885 годзе ў казанскім «Волжском вестнике», потым актыўна супрацоўнічаў у правінцыяльным друку. Давалася і папактавацца за праўду: у 1892 годзе фельетон Чырыкава ў «Волжском вестнике» выклікаў студэнцкія хваляванні, і аўтар, які нядаўна выйшаў з казанскай турмы, дзе паўгода адбываў пакарэнне па справе народавольцаў, быў высланы з горада.

За два гады да прыезду ў Мінск Чырыкаў пачаў публікавацца ў сталічных часопісах. Прышоўшы першы поспех. У Мінску, такім чынам, Яўген Мікалаевіч прыехаў «сапраўдным пісьменнікам». А праз сем гадоў пакадаў яго ўжо пісьменнікам прызнаным.

У Мінску Я. Чырыкаў напісаў цікавыя і значныя творы, якія зрабілі яго ім'ям вядомым шырокаму колу чытачоў. Ся-

род іх апавяданні «Хлеб вязуць», «Калігула», «Блудны сын», апавесці «Інваліды», «Чужаземцы», «Таніна шчасце». У 1899 годзе ў Пецярбургу выйшла першая кніга пісьменніка, а ў наступныя два гады — другая і трэцяя. З 1901 года ў таварыстве «Веды» пачаў друкавацца збор яго твораў. «Галерея рускіх пісателю», якая выйшла ў Маскве ў 1901 годзе, змяшчала партрэт і кароткую біяграфію Я. Чырыкава. Гэта была ўжо адзнака несумненнага прызнання.

Сучаснікі называлі Я. Чырыкава знаўцам правінцыяльнай Расіі, бачылі ў ім пісьменніка, які выступае супраць пошласці, ідэйнай інертнасці, духоўнай абыякавасці. З асаблівым удзімам прымаўся тыя яго творы, у якіх адбіліся пошукі перадавой рускай грамадскай думкі. Гэта быў перыяд вострай ідэйнай барацьбы народнікаў і марксістаў. Сімпатыі самога Яўгена Чырыкава відавочна схіляліся да новай плыні, і гэта знайшло адлюстраванне ў яго творах. У час знаходжання ў Мінску Я. Чырыкаў пільна сачыў за палемікай паміж народнікамі і марксістамі. Аб гэтым сведчыць напісаны ім у 1899 годзе верш «Суд над марксістам». Пісьменнік супрацоўнічаў з перыядычнымі выданнямі, якія аддавалі перавагу марксізму, асабліва пільна з Пецярбургскім легальным марксісцкім часопісам «Жизнь», у якім у 1899-1900 гадах друкаваў свае артыкулы У. І. Ленін.

Хоць Чырыкаў стаў ужо вядомым пісьменнікам, але ўвесь свой час аддаваў літаратуры не мог. Трэба было зарабляць на хлеб надзеянні, карміць сям'ю. У Мінску Яўген Мікалаевіч працаваў памочнікам кантралёра ў Кантролі Лібава-Романскай чыгункі. Сярод яго таварышаў па службе былі нейкі час П. Румянцаў, гаспадар дома, у якім адбыўся ў 1898 годзе I з'езд РСДРП, і Сяргей Мяржынскі, які прымаў удзел у падрыхтоўцы з'езда. С. Мяржынскі, як сведчаць успаміны сучаснікаў і даследаванне пісьменніка Сяргея Грахоўскага, прывесчаныя гэтакім актыўнаму дзеячу сацыял-дэмакратычнага падполля, быў вельмі блізім сябрам Я. Чырыкава. С. Мяржынскі быў пастаянным госцем у доме Чырыкавых. У лютым 1900 года Чырыкавы сардэчна прымаў Ларысу Косач — выдатную ўкраінскую паэтку — вядомую ўкраінскую паэтку Лесю Украінку, сябра Сяргея Мяржынскага... «Чырыкаў, — пісала яна сваёй маці, — праявіў да мяне вялікую *solidarité littéraire* (літаратурную салідарнасць — С. К.) і на другі дзень напісаў рэкамендацыйнае пісьмо ў рэдакцыю «Жизни», хоць я яго, зразумела, аб гэтым не прасі-

ла, але гэта для мяне вельмі дарэчы, і я надзвычай удзячна свайму рэкамендавальніку». З 1900 года ў часопісе пачалі з'яўляцца цікавыя і грунтоўныя артыкулы Л. Украінкі.

Потым Леся Украінка прыязджала ў Мінск двойчы, апошні раз у пачатку 1901 года да смяротна хворага Сяргея Мяржынскага. У тыя цяжкія дні Лесю Украінку падтрымлівалі мінскія сябры Сяргея Канстанцінавіча, у тым ліку і Чырыкавы. Кантакты яе з Яўгенам Чырыкавым не спыніліся пасля смерці іх агульнага сябра Сяргея Мяржынскага.

Сярод мінскіх сяброў пісьменніка былі старшы рэвізор губернскай акцызнай управы Аляксандр Аляксандраў і яго жонка Вера Данілаўна. Вось што пісала пазней Вера Данілаўна: «Калі мы, я і мой муж, пераехалі ў 1898 годзе з Саратава ў Мінск, то першае знаёмства, зробленае намі, было знаёмства з Чырыкавымі. Сам Чырыкаў аказаўся вясёлым, добрадушным, сімпатычным чалавекам, а жонка яго — вельмі прыгожай, маладзенькай жанчынай». Аляксандрава хутка пасябралі з Чырыкавымі і Мяржынскім, у іх знайшліся агульныя інтарэсы, у першую чаргу — цікавасць да літаратуры і мастацтва.

Калі ў доме Аляксандравых збіраліся сябры, а бывала гэта часта, гаворка заходзіла пра навіны палітыкі, літаратурныя справы. Напэўна, абмяркоўваліся не толькі навіны сталічнага друку, але і тое, што пісаў «Мінский листок», у якім, дарэчы, у 1896 годзе змясціў свой артыкул у абарону правоў малалетніх вучняў рамеснікаў С. Мяржынскі. Можна, у час такіх сустрэч і ўзнікла ідэя стварэння ў горадзе таварыства аматараў літаратуры і мастацтва.

Мінскае таварыства аматараў прыгожых мастацтваў было заснавана па ініцыятыве Я. Чырыкава і А. Аляксандрава ў 1898 годзе. Яно садзейнічала ажыўленню культурнага жыцця горада. І Чырыкавы, і Аляксандрава прынялі самы актыўны ўдзел у дзейнасці таварыства, яго літаратурнай і драматычнай секцыі.

Я. Чырыкаў не цураўся кантактаў з мясцовай інтэлігенцыяй. Ахвотна ішоў насустрач, калі была патрэбна яго дапамога. Цікава, што ён садзейнічаў знаёмству А. Багдановіча з А. Горкім. Чырыкаў даў Адаму Ягоравічу, які ў 1896 годзе збіраўся ў Ніжні Ноўгарад, рэкамендацыйнае пісьмо да Горкага, свайго старога знаёмага і сябра. «Я перадаў яму пісьмо, — успамінаў Адам Ягоравіч сваю першую сустрэчу з Горкім. — Ён тут жа распачаў яго і прачытаў у голас: «Ад Са-

лодкага да Горкага». Пісьмо, відаць, было складзена ў гумарыстычных тонах, бо чытаў ён яго, усміхаючыся часам». Так адбылося знаёмства беларускага этнографа і фальклорыста з рускім пісьменнікам, знаёмства, якое пазней перарасло ў дружбу.

У 1902 годзе Я. Чырыкаў вырашыў назаўсёды пакінуць Беларусь. Мінскі перыяд творчасці Я. Чырыкава — не толькі літаратурныя здабыткі. Тут ён нарадзіўся як драматург. Першы яго драматургічны вопыт, п'еса «На двары ў флігелі», ставілі мінскія аматары. Думаецца, што акцёры і гледачы з асаблівай цікавасцю аднесліся да твора аўтара, які нядаўна жыві і працаваў у горадзе, прымаў актыўны ўдзел у яго культурным жыцці. І ў далейшым п'есы Я. Чырыкава ахвотна ставіліся прафесіянальнымі і аматарскімі трупамі ў Беларусі.

Перапіска, якую Чырыкаў вёў з Горкім, сведчыць, што ў Мінску Яўген Мікалаевіч задумаў і пачаў пісаць сваю вядомую п'есу «Яўрэі», дзеянне якой, як адзначаў ён, адбываецца ў адным з гарадоў Паўночна-Заходняга краю. П'есу ўдалося надрукаваць у 1904 годзе, і адрозжж яна была забаронена для пастановак у Расіі. Яе з вялікім поспехам паказаў у час сваіх замежных гастрольяў у 1904-1905 гадах выдатны рускі акцёр П. Арленеў, у 1905 годзе рускія студэнты ставілі ў Германіі.

Забароненую п'есу, якая смела ўздыхала значныя і вострыя сацыяльныя праблемы, убачылі і мінчане на сцэне гарадскога тэатра ў зімовы сезон 1905-1906 гадоў. Зараз невядома, як рэагавала на яе мінская паліцыя. Пецярбургская ж, як сведчыць сучаснік, не драмала — спыняла спектаклі.

У 1904-1906 гадах Я. Чырыкаў стварыў лепшыя свае творы, прасякнутыя рэвалюцыйным настроем эпохі: п'есы «Іван Міроныч», «Мужыкі», апавесць «Мяцежнікі» і іншыя. Але пісьменнік, які адным з першых паказаў прыход новага пакалення рэвалюцыянераў, сам не прышоў да разумення высокіх мэт рэвалюцыі. У 1920 годзе ён эміграваў у Чэхаславакію, дзе і памёр.

У гісторыю рускай літаратуры ўвайшлі лепшыя творы Я. Чырыкава, прасякнутыя рэвалюцыйным настроем, пафасам барацьбы. Сярод іх і п'еса «На двары ў флігелі», якая ўвасапняе драму пражыванняў і знаёмстваў, уражанні аб якіх арганічна ўплыліся ў створаны пісьменнікам вобраз расійскай правінцыі, пра якую ён шмат пісаў.

Соф'я КУЗНЯЕВА.

ТАНЦЕ
«ЗУБРАНЯ»

Узорны дзіцячы ансамбль танца «Зубраня» Палаца культуры і тэхнікі Мінскага аўтазавода пабываў у Кіеве.

Асабліва цёпла прымаў яго ў Пушча-Вадзіцы, дзе калектыў выступаў у ўшталі для ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, паказаў харэаграфічную паэму «Ніколі не забудзем», кампазіцыю «Шчаслівае дзяцінства», беларускія народныя і сучасныя танцы.

У адрас Палаца культуры прыйшло пісьмо з Пушча-Вадзіцы, у якім ветэраны сардэчна дзякуюць кіраўнікам ансамбля, мастакам, метадысту, усім, хто стварыў ансамбль і дапамагае творчасці выдатнага дзіцячага калектыву.

«ТРЫ ТАЎСТУНЫ»
У ЦЫРКУ

Цудоўным падарункам для дзіцячых стаў спектакль «Збройнік Праспера», створаны па раманах Ю. Алешы «Тры таўстуні». Спектакль гэты незвычайны — прэм'еру рыхтавалі ўкраінскія майстры цыркавога мастацтва разам з беларускімі пастаўшчыкамі і кампазітарамі.

Знаёмая казка, якая ажыла на арэне Дзяржаўнага цырка БССР, адразу ж спадабалася юным глядачам. Любімыя кніжныя героі ўмеюць рабіць такія галавакружныя піруэты, што дух займае. Бясстрашна і ўпэўнена ходзіць па наваце Цібул, грацыёзна лунае пад купалам цырка Суок. Авацыямі сустракаюць дзеці і адважнага Праспера, і доктара Гаспара, які ў іх на вахач творыць цуды.

— Работа з маладымі ўкраінскімі калегамі прынесла велізарную творчую радасць, — сказаў пасля прэм'еры рэжысёр-пастаўшчык В. Пестаў. — І немалая заслуга ў гэтым мастацкага кіраўніка трупы, народнага артыста УССР У. Шаўчэнка. Пакуль рыхтавалася прадстаўленне, ён, як фокуснік, усюды паспяваў: праводзіў рэпетыцыі са сваімі тыграмі і львамі, персанжамі казкачнага прадстаўлення, дапамагаў ставіць нумары на манежы... І спектакль, мяркуючы па рэакцыі публікі, удаўся.

Л. КОЗИНА.

У тэатры-студыі кінаакцёра «Беларусьфільма» рэжысёрам В. Рубінчыкам пастаўлены спектакль «Камедыя аб Лісістраце» паводле матываў твора старажытнагрэчаскага драматурга Арыстафана. Новая сцэнічная работа аднаўляе падзеі далёкага мінулага, але актуальная сваёй антываеннай накіраванасцю. НА ЗДЫМКУ: сцэна са спектакля. Фота У. ШУБЫ.

НАШЫ СЛАВУТЫЯ ЗЕМЛЯКІ

ХАЧУ Ў БУРУ, У САМЫ ШТОРМ

У збіральніцкай і даследчай дзейнасці фальклорыстаў-этнографаву другой паловы XIX і пачатку XX стагоддзяў значнае месца займае дзейнасць Дзмітрыя Булгакоўскага, чалавека драматычнага лёсу, таленавітага і надзвычай працаздольнага, высокакультурнага і сумленнага, з шматграннымі інтарэсамі і прагрэсіўнымі для таго часу поглядамі.

Нарадзіўся Дзмітрый Гаўрылавіч у 1845 годзе ў горадзе Яльцы Арлоўскай губерні. Адукацыю атрымаў у Мінскай духоўнай семінарыі. Доўгі час працаваў свяшчэннікам у Пінскім павеце Мінскай губерні. У 1902 го-

дзе, ужо ў немалым узросце, у выніку шматгадовай унутранай барацьбы і пад уплывам падзей навакольнага жыцця Булгакоўскі адмаўляецца ад духоўнага сану і становіцца на шлях асветніцкай дзейнасці. Некаторы час настаўнічае ў Ваўкавыску Гродзенскай губерні, выкладае рускую і царкоўна-славянскую мовы.

Яшчэ ў час працы свяшчэннікам Дзмітрый Булгакоўскі сур'ёзна захапляўся вывучэннем гісторыі краю, народнай культуры і побыту беларусаў. Гэтая дзейнасць у далейшым становіцца галоўнай справай яго жыцця.

Нават самы беглы агляд

надрукаваных прац Д. Булгакоўскага выяўляе шматграннасць яго навукова-даследчай, літаратурнай, грамадска-асветніцкай і сацыяльнай дзейнасці. Акрамя шматлікіх артыкулаў, ім выдадзена звыш 30 кніг.

Свае назіранні, меркаванні, абагульненні і вывады па пытаннях гісторыі, этнаграфіі, фальклору, культуры народа ўвогуле Д. Булгакоўскі друкаваў у перыядычных выданнях таго часу.

Да найбольш буйных літаратурных твораў Д. Булгакоўскага належыць раман «Влізняты», надрукаваны ў 1903 годзе, у якім намалюваны карціны маскоўскага жыцця 70-х гадоў мінулага

стагоддзя, і апавесць «У баку ад жыцця», выдадзеная ў Санкт-Пецярбургу ў 1909 годзе. Сюжэт апавесці мае выразную біяграфічную аснову, дзе аўтар паказвае драму свяшчэнніка, які знімае з сябе духоўны сан.

Словамі аднаго з герояў апавесці Булгакоўскі заяўляе: «Не хачу больш насіць расу. З скурай сарву яе з сябе... Хачу барацьбы за шчасце другіх!.. Туды хачу, у буру, у самы шторм». Апавесць «У баку ад жыцця» — гэта крык змучанай душы аўтара, дзе неаднаразова падкрэсліваецца, што быць свяшчэннікам — значыць, быць у баку ад жыцця. «Век дажываю, а чым мне ўспомніць сваю службу? Якая выйшла з мяне карысць для другіх? Быццам я не жыву, а толькі бадзюся сярод людзей ды гаварыў набожныя паву- [Заканчэнне на 8-й стар.]»

СКАРБЫ РОДНАЙ МОВЫ

ЧАМУ МЫ ТАК ГАВОРЫМ

Роднае слова ўваходзіць у наша жыццё з маленства. Мы чуюм яго з вуснай маці, ад стаўнікаў, ад людзей, з якімі сустракаемся штодня. І амаль ніколі не задумваемся, чаму мы гаворым іменна так, а не інакш, адкуль бяруць пачатак нашы словы, як яны ўтварыліся. А між іншым, кожнае слова мае свае таямніцы і загадкі, сваю гісторыю, часам надзвычай складаную і цікавую.

Аб гэтым і вядуць размову беларускія вучоныя І. Шпадарук і В. Рудакоўскі ў сваёй кнізе «Чаму мы так гаворым», якая нядаўна выйшла ў выдавецтве «Народная асвета».

Складаецца кніга з двух раздзелаў. У першым сабрана каля двухсот трапных слоў і лаякаў устойлівых выслоўяў, якія атрымалі назву крылатых. Сваім паходжаннем яны звязаны са старажытнагрэчаскай і рымскай міфалогіяй — «Аўгіевы канюшні», «Ахілеява пята» і іншыя. Многія з іх запазычаны з літаратурных твораў, у тым ліку з твораў класічнай мастацкай літаратуры, напрыклад, «А Васька слухае ды есць», «Варона ў паўлінавым пер'і» — узяты з баек І. Крылова.

Словы даюць магчымасць лаякаў, вобразна і эмацыянальна выказаць сваю думку, даць ацэнку той ці іншай падзеі, факту, кароткую, але вычарпальную характарыстыку паводзінам чалавека. «Да славы

прагна, ды вузкія ў плячах» — гэты выраз з байкі «Саманадзейны Конь» К. Крапівы характарызуе людзей, якія шмат абяцаюць, многа гавораць, але мала робяць. Ці вось такое: «Гаршчок агорнуты пашанай, хоць ён фаміліі глінянай» — цытата з паэмы «Новая зямля» народнага паэта Беларусі Я. Коласа. Так гавораць пра чалавека, якому не па заслугах аказваецца пашана.

Гэта, нарэшце, вядомыя выказванні грамадскіх дзеячаў, вучоных: «А ўсё-такі яна круціцца» (астраном Галілео Галілей), «Лебядзіная песня» (прыродазнавец А. Брэм), «Лепш памерці стоячы, чым жыць на каленях» (відны дзеяч Камуністычнай партыі Іспаніі Д. Ібаруры).

У другім раздзеле кнігі разглядаецца этымалогія (паходжанне) некаторых слоў нашай мовы. Кожнае з іх мае сваю біяграфію, часам надзвычай складаную і цікавую. Шмат слоў, напрыклад, дасталася нам у спадчыну са старой мовы — «буселі», «кчалач». І, вядома, вялікую цікавасць у чытачоў выклікаюць прыклады слоў уласнабеларускай лексікі, словы беларускія па паходжанню. Гэта «жалейка» — назва дадзена па характару гуку, якім вызначаюць народны інструмент, «жыхар» — утворана ад дзеяслова «жыхаць», «журавіны» — суадносіцца са словам

«журавель»: жураўліная ягада, ягада, якая расце на балоце, дзе жывуць жураўлі.

У нашай мове нямала слоў, запазычаных з рускай і замежных моў: нямецкай, французскай, англійскай і іншых. Прычым нашы запазычаны ў большасці выпадках — гэта не пазіўныя ўспрынятыя, а творчыя асвоенныя словы, падпарадкаваныя правілаў нашай граматыкі. А ў некаторых выпадках на базе запазычаных з іншых моў утвораны новыя словы: «буржуа» запазычана з французскай мовы, дзе бургіс азначала — гараджанін, бюргер. Пазней атрымала значэнне — заможны гараджанін. Ад яго ў рускай і беларускай мовах утворана пагардлівае — буржуй. Беларускае «вядзьмарка» — утворана ад славянскага «ведзьма» і іншыя.

Вяданне этымалогіі таго ці іншага слова дае магчымасць больш глыбока зразумець яго значэнне, правільна ўжываць яго ў вуснай і пісьмовай мове.

Складальнікі не імкнуліся «ахапіць неабдымнае», а разглядаюць паходжанне толькі некаторых найбольш характэрных слоў.

Няма сумнення, што гэта невялікая кніжка дапаможа чытачам пазбегнуць памылак ва ўжыванні слоў і выразаў у маўленні, у авалоданні культурай роднай мовы.

ХАЧУ Ў БУРУ,
У САМЫ ШТОРМ

[Заканчэнне.

Пачатак на 7-й стар.]

чання. Ды і павучанні не свае, а па ўказу ўрада або архірэя. Пратанцаваў усё жыццё пад чужою дудкай».

Палемізуючы з адной адказнай духоўнай асобай, словамі свайго героя Булгакоўскі гаворыць: «Мы не толькі не ўмеем указаць сапраўднага шляху да лепшага жыцця, але сваімі шкоднымі павучаннямі затрымліваем рух уперад. Мы, напрыклад, украпаннем у сваіх прыхаджан, што ўсё на свеце адбываецца па волі божай, што бог на кожным кроку ўмешваецца ў наша духоўнае і фізічнае жыццё, вучым, што ўсе чалавечыя няшчасці, спусташальныя войны, засухі, неўраджа, навадненні, эпідэмічныя хваробы адбываюцца па волі божай...»

Усе з'явы як духоўнага, так і матэрыяльнага жыцця выключна залежаць ад натуральных прычын, і нішто і ні ў якім выпадку не належыць ніякаму божаму ўмяшанню...».

Адметнай асаблівасцю грамадска-асветніцкай дзейнасці Булгакоўскага з'яўляецца яе вострая сацыяльная накіраванасць. У прыватнасці, самым вялікім сацыяльным злом Д. Булгакоўскі лічыў войны. У працах, напісаных ім у сувязі з вайной 1914—1916 гадоў, ён рашуча выступае супраць вайны, неаднаразова напамінаючы пра тыя жахі і няшчасці, якія прыносіць людзям вайна. Д. Булгакоўскі спадзяваўся, што «гэта вайна павінна даць усяму свету вечны мір, стварыць новую эру, якая назаўсёды зробіць вайну непатрэбнай».

Але для сучаснага даследчыка найбольш цікавасць прадстаўляе дзейнасць Д. Булгакоўскага як этнографа і фалькларыста. Яго га-

лоўнай працай у гэтай галіне з'яўляецца фальклорна-этнографічны зборнік «Пінчукі», у якім выявілася не толькі дасканалае веданне аўтарам жыцця, побыту, звычаяў, паводзін, псіхалогіі і матэрыяльнай культуры пінчукоў, але і дапытлівы, тонкі, назіральны погляд вучонага-даследчыка, чалавека спагадлівага і добрабычлівага да народа. Таму зборнік «Пінчукі» быў і застаецца сёння найкаштоўнейшай крыніцай вывучэння вуснапаэтычнай народнай творчасці і побыту беларусаў з Піншчыны.

Засяроджваючы ўвагу на бытавыя асаблівасці і мове пінчукоў, на іх адрозненні ад іншых жыхароў Мінскай губерні і наогул Паўночна-Заходняга краю, Д. Булгакоўскі пісаў: «Цяперашняя жывая гаворка пінчукоў і помнікі славаўнай творчасці іх старадаўнасці сведчаць аб тым, што яны далёка не ў тую ступені падпалі пад уплыў чужых элементаў, як іншыя жыхары Мінскай губерні і наогул Паўночна-Заходняга краю. Сама мясцовасць іх пасялення, акружаная лясамі і непраходнымі балотамі, рабіла іх нерухомымі і замкнутымі ў саміх сабе... Замкнутасць пінчукоў і дзікасць навакольнай прыроды, цемра і таямнічасць лясоў, неабсяжны і непраходныя балоты, населеныя незлічонымі гадамі і птушкамі, мноства фізічных і асабліва метэаралагічных з'яў — усё гэта разам садзейнічала шырокаму развіццю фантазіі іх. Лесуны, русалкі і «ўсялякае паганства», жывяць іх уяўленне, страшаць іх ледзь не з калыскі да самай магілы... Таму, як бы ў засяроджаныя ад усіх страху паганства і яго нападкі, пінчукі стварылі мно-

ства разнастайных абрадаў, забабонаў, павер'яў з усім ужыткам, які часта напамінае эпоху язычніцкай стара-светчыны».

Д. Булгакоўскі, ацэньваючы этнаграфічную і культурную самабытнасць жыхароў Піншчыны, быў далёкі ад ідэалізацыі кансерватыўных форм матэрыяльнага і духоўнага жыцця палешчукоў. Іх скажонныя, ілюзорныя ўяўленні аб навакольных з'явах прыроды аўтар тлумачыць неадукаванасцю народа, карні якой ён знаходзіць у аб'ектыўных умовах матэрыяльнага жыцця пінчукоў: асаблівасцях прыроды Палесся, што ізалявала іх ад навакольнага свету, ад прагрэсу эканамічнага і культурнага жыцця 70-х гадоў XIX стагоддзя. Такі пункт гледжання на дыялектыку духоўнага жыцця народа, безумоўна, быў прагрэсіўным у навуковым сэнсе і зусім дэмакратычным па сваёй сацыяльнай сутнасці. Менавіта такая ідэалагічная пазіцыя аўтара не мае нічога агульнага з буржуазна-рэакцыйным тлумачэннем народнай самабытнасці.

Нам пакуль што дакладна невядомыя палітычныя перакананні Д. Булгакоўскага. Магчыма, ён быў далёкі ад палітыкі, але зразумела адно: вольна ці міжвольна, па прычыне гуманных намераў ці асабістых сімпатый да простых людзей працы, нарэшце, магчыма, у сілу аб'ектыўнасці вучонага, які прысвяціў жыццё вывучэнню побыту і культуры жыхароў Піншчыны, Д. Булгакоўскі па сутнасці становіцца на ідэалагічнай пазіцыі, калі можна так сказаць, сялянскага дэмакрата. Што ж датычыцца фальклорна-этнографічных матэрыялаў, запісаных Д. Булгакоўскім, то варта адзначыць, што самі тэксты — гэта сапраўдныя ўзоры вуснай творчасці беларускага народа, многія з якіх па сваёму зместу і эпічнаму складу, бадай, не маюць сабе роўных.

Антон ГУРСКІ.

З народных песень

ОЙ, У САДОЧКУ ЦВІЛА ЛІЛЕЯ

Moderato con moto

Ой, у садочку цвіла лілея,
Дажала жыта старшая жнея,
Збор жыта, збор!

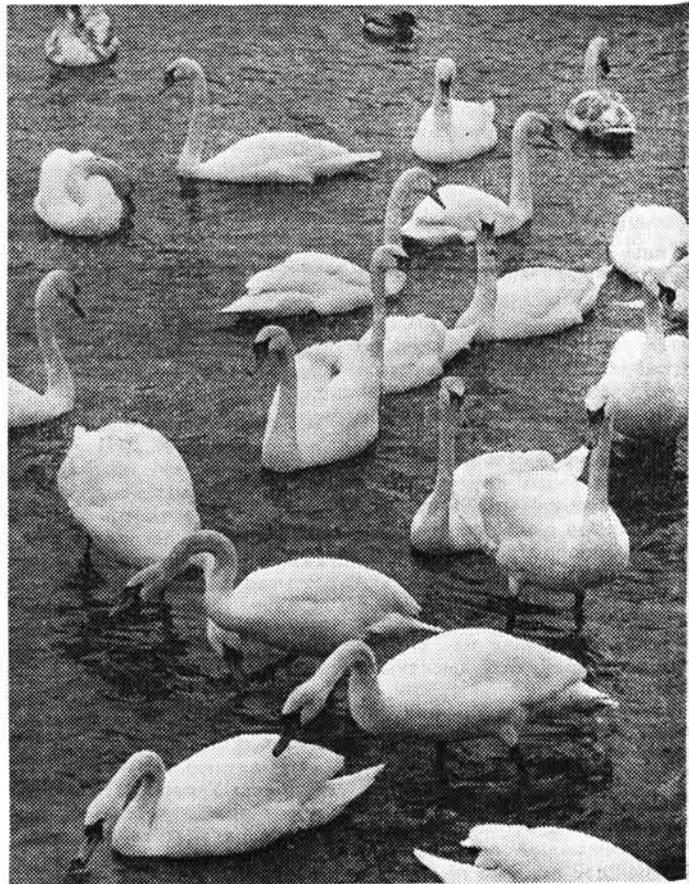
Па нашым полі беглі лябёдкі,
Дажалі жыта красны малодкі,
Збор жыта, збор!

Па нашым полі беглі ягняты,
Дажалі жыта красны дзяўчаты,
Збор жыта, збор!

А наш вяночак не па такому,
Кожны каласочак па залатому,
Збор жыта, збор!

Каб мы здаровы жытка спажывалі
І год шчаслівы зноў дачакалі,
Збор жыта, збор!

Засцілай маці, сталы і лавы,
Бо да цябе йдзе госьць небывалы,
Збор жыта, збор!

Грацыёзныя белыя лебедзі на азёрах і вадаёмах, ля вёсак і нават у гарадах. Такія малюнкы сталі цяпер звыклымі зімой. І справа не ў тым, што памячкэй клімат, а ў клапатлівых адносінах людзей да гэтых птушак.
Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

СМЕЛЫ ЗАЯЦ

Рабочы трэста «Слуцксельбуд» Мікалай Чарніковіч — заўзяты паляўнічы. Часта ездзіць у сваю родную вёску Страхіні, што на Капыльшчыне, і там палюе. Аднойчы ў час палявання вопытным вокам ён заўважыў соннага зайца. Той кінуўся

спачатку ў адзін бок — выстрал, яшчэ выстрал. І тут нечакана разварочваецца капы і нясецца прама на паляўнічага. Той ад здзіўлення і ружжо апусціў... А зайцу гэтага і трэба было — ён удала прамчаўся міма разгубленага паляўнічага.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Зак. 99